

iurisdictionemque collocauit Franciscus Pereria Continuis. Sed de hac cum ad aduentum Societatis in Brasiliam venerimus, dicendum erit accuratius.

Portus secundus colonia.

ANNO item 1526. supra Spiritus sancti coloniã infra Bahyã ad gradus 16. Portus securi coloniã, primo Lusitanorũ appulsu, stationeque, & Christiana Religione consecratã tenuit Petrus à Campo. In hac quoque sedem habent Societatis Sacerdotes, qui Lusitanis, indigenisque, ac vicis aliis excolendis dant operam.

Hæc prima Brasiliæ Regni per Ioannem Regem ordinatio; atque hæc primæ in Brasilia Regiis auspiciis coloniæ à Sosa descriptæ videntur. Et fieri potuit, vt præter has, alias quoque, quæ subinde commemorantur, ab iis, qui primi venerunt, occupatas, Rex ipse raras habuerit: aliæ etiam ab aliis post primam descriptionem Sosa Regiis item auspiciis deductæ sint. Nam in supræma Brasilia, squa tota fronte Septentrionem spectat, proxima equatori, primum locum tenet Itamaracã item coloniã. Vrbs in insula est, angusto freto à continenti diuisa: hæc præter suos ciues habet in continenti Lusitanici nominis colonos, qui Goyanam vnã cum indigenis incolunt. Præter hos, oppidum Paraisbam cum suis finibus, qui directo in Occidentem tractu ad quadraginta leucas flumen magnum Maranonem attingunt. Hic extremus in Septentrione Lusitanici Regni limes est. Hoc loco castellum omni

Itamaracã colonia.

omnium, quæ sunt in Brasilia finissimum, munitissimumque ostio fluminis, & finium tutela impositum, cum aliis circa locis suo Præfecto, propriãque iurisdictione regitur. Atque hæc oppida in Brasiliæ litore, qua Septentrioni obiacet, censentur. In angulo altero, qui Orientem spectat, in ipso flexu ad Austrũ, octo infra æquatorem gradibus est Pernambuco, omnium quæ sunt in Brasilia, coloniãrum florentissima, & maximarum opum, aut certè nulli secunda. Ciuitas in summa collis planicie non multum à mari eminet, bonis domiciliis, ædificiisque extructa, nobilibus ciuibus, & opulentis, ac magno honestorum equitum numero illustris; vt inter opulentas etiam Europæ ciuitates honestum locum tenere possit. Portum habet ad ipsius collis radices: Emporium est in primis magni nominis, & mercimoniorum copia celebre, & opulentum: nam præter rubri ligni rotius Brasiliæ præstantissimi ingentem numerum, centum viginti sacchararum officinas in sua dicitur habere ditione; vnde in Europam centum triginta, & centum quadraginta onerariæ saccharo onustæ cum ingenti negotiatorum, & rei Lusitanæ emolumento quotannis enauiunt. Habet præterea Collegium Societatis IESV à Sebastiano Rege viginti ex ea Religione capitibus alendis fundarum, cum scholis tribus in quarum prima quæstiones de conscientie casibus explicantur; in media Latinis literis inueniuntur

Pernambucus colonia.

uentus instituitur; in infima literas legere, & formare pueri docentur. Sunt præterea in mediterraneis vici sex indigenarum, admistis Lusitanis, in quibus ex ipsa Societate Sacerdotes resident, indigenarum institutioni, & animarum curæ. Qui verò in vrbe, & Collegio degunt, præter stas, solemnè que cum ciuibus occupationes, ad alia superioris oræ loca excurrunt Societatis ministeria circumferentes; quod in Brasilia tota Societatis Sacerdotibus solemnè est. Primus eam coloniam constituit, eiusque tenuit dominarum Odoardus Cœlius.

SECUNDVM Pernambuco ad gradus trèdecim Bahya, quondam Frãncisci Pereræ Præfectura, nunc Regia ciuitas est. Inter Bahyam, ac Portum securum ad decimum quartum in quintum gradum sunt Illæi. Eam Præfecturâ primus tenuit Georgius à Fighereto Corræa. regio optimi soli; ac, si campos excipias Piratinganos, omnium Brasilia tota feracissimi: rubri ligni, & fatiuarum rerum abundans, nec sacchariis carebat officinis: sed Barbarorum infestatione ita attrita omnia, vt propè ad vastitatem, regio deuenerit. Erat tamen spes his proximis annis, pacatis iam Barbaris, & parta rebus pace, terræ frugibus, & sacchari prouentibus, cum multa eius opificij instrui possint ædificia, haud longo tempore coloniam reualicuram; & in hoc quoque oppido est Societati sedes.

Hæc ad annum humanæ salutis vndequinquage

Illæi colonia.

quagesimum supra millesimum & quingentesimum adhuc in Brasilia erant Præfecturæ cõstitutæ. Interim rubri ligni, & sacchari ingens numerus, & metallorum nescio quid è terra S. Crucis, nunc Brasilia nominata, quotannis exportabatur; nouæ que subinde venæ metallorum aperiebantur.

ATQVE hæc de locorum natura, sitûque quantum satis esse visum est, in præsens dicta sint: alia, cum se offeret occasio, inter narrationem attingentur. Nunc tandem ad ipsum Societatis primum, deinde ad Iosephi Anchieta, cuius vnus causâ hæc exortus sumus, in Brasiliam ingressum accedamus.

ANNO demum 1549. Ioannes Rex non tam Imperij, quam Christianæ Religionis propagandæ studiosus, cum in Brasiliam Thomam Sofam Prætorem destinasset, ad continendos in officio Christiani hominis Lusitanos, Ethnicosque indigenas ad Christi fidem allicendos, non contentus ea Sacerdotum, aliorumque religiosorum virorum copia, qui cum colonis ex Europa eò traicerant, statuit è Societate IESV, quæ per ea tempora nata, diuina fauente Bonitate felici proeuentu subcreſcebat, Sacerdotes aliquot in eâ expeditione mittere; permotus maximè fama fructus, quem in eo genere Francisci Xauerij, & paucorum comitum ex eadem Societate labores, & industriam in India, aliisque vltioribus generibus peperisse cognouerat. Igitur petente Rege

C

à Simone Roterigiò Præposito Societatis in Lusitania Prouinciali, quatuor lecti Sacerdotes, Emmanuel Nóbrega, Leonardus Nunnius, Antonius Pireus, & Ioannes Aspliqueta Nauarrus, magni illius Martini Aspliqueta patruelis. His additi non Sacerdotes eiusdem Societatis fratres duo, Vincentius Roterigijs, & Didacus Iacobus; Lusitani omnes, præter Nauarrum Aspliquetam. His omnibus datus ex eorum numero Rector Nóbrega, magnæ doctrinæ, & spectatæ virtutis, prudentiæque vir. Et quidem hunc nominatim Rex ipse optauerat, hominem fama sibi notum, antequam Societati se adiungeret, cum Cornimbricæ studiis operam daret, ingenij laude præstantem, & Martini Aspliqueta, primam in professione sacrorum canonum cathedram tenentis testimonio inter præcipuos probatissimam. Hæc tantula manus ad ingentem omnino sylvam expurgandam, colendamque destinata. Aberat sub ipsum professionis tempus huius consilij ignarus Nóbrega: nam tum fortè varia loca concionabundus peragrabat. Confestim admonitus, cum omnem festinationem adhibuisset, præuertente nauigandi rempestate, classis ipse discessum anteuertere non potuit. In nauim igitur Procuratoris Regij, qui eius rei causâ subfiterat, receptus, secundæque nauigatione vsus, classem in cursu assequitur; vnâque cum alijs ad Villam veterem ineunte Aprilis mensis exscenderunt, cum

Olysi

Olysiptone Kalendis ipsis Februarijs soluisissent.

FVIT Villa vetus, vt apparet, ante id tempus cum portu Præfectura non ignobilis, prope fauces inclyti illius sinus, cui ob egregiam situm, naturæque speciem commune nomen idioma Lusitanicum proprio quodâ iure, excellentiæque attribuit Bahyam. Est enim Bahya Lusitanis maris sinus; & cum de Brasiliæ locis sermo est, Bahya excellenti quâdam prærogatiua hunc sinum significat. Eum Ioannes Rex Francisco Pereræ Continuo, vt supra demonstrauimus, possidendum concesserat, quem Pereræ hæredibus reliquerat; & siue diu Præfectura fuerant, siue, quod vero similius est, in Præfecturam vnâ Villam veteris, & Bahya coierant, Ioannes Rex, obseruata postea loci opportunitate, Pereræ hæredibus digna cõpensatione remuneratis, Bahyam ad iura Regia tradidit. Igitur mense vno in Villa vetere exacto, ad lectum noue vrbi condenda locum intra sinum ipsum, duobus inde milliarijs est itum; eoque translata multirudo, paucis in veteri sede relictis, quibus locum deserere haud fuit commo dum. Eocus vrbe lectus in summo colle intera sinus ostium, portui imminens, vrbi à Saluatore nomen inditum.

IAM sinus ipse ea pulchritudine est, naturæque præstantia, vt nihil ad ad spectum amoenius esse possit. Videtur in eum effingendum

Bahya descriptio.

natura ad lasciviam vsque artis vires contēdisse: eius ambitus in triginta circiter leucas circumagitur; plus viginti in eo peramœna videntur insulæ, frequentes penè omnes, & ad cultum, fructumque opportuna: plus quadraginta saccharariæ officinæ circa numerantur. In eum cum fluvij alij, euripi que è mari exscēdentes, vagò que, ac multiplici flexu in mare remeantes, terram iucundo prospectu variè discindunt; tum duo ingentes amnes, Paraquasurius, & Siriginus eò se exonerant, qui omnes, quasi certamine suscepto, pro se quisque prospectus contendunt augere dignitatem. Litora omni conchiliorum genere, quæ grata sunt esui, referta; mare ipsum piscatu abundans: & vt nihil desit ad oblectationem, certo anni tempore à Iulio mense ad Octobrem balænarum greges quæ maiorum, quæ minorum eò se inferunt; & velut opes suas ostentantes, suam quæq; prolem præ se agunt: tum blando discursu variis lusbis oberrant litora, sæpè que saltu è fluctibus se tollunt; rursusque quasi palæstra exercitata, multa cum elegantia in vndas se demergunt; emerguntque, & quasi hominum amore captæ, familiariter inter nauigia se inferunt. Diceres eas his quasi choreis hominum probationem, plausumque captare. Ad hæc naturæ commoda illa etiam benignitas, quasi emulus accedit. Extra sinum ante fauces vitro que in litore tum ad dexteram, tum ad lævam non cōtemnen-

da

*Ambra eodè
tamentum.*

da electri vis, seu ambra colligitur; non quidem illi similis, quod apud nos in Septentrionis oris ex arboribus exsudat; sed quod præter vulgatum ambra nomen, commune cum illo habeat nihil. Colori nullus est honos, ad odoramenta adhibitum magno in pretio est; vt pari æstimatione cum auro pendatur. Vnde gignatur, incertum. Est illud tantum obseruatum; massam liquidam in fundo maris, sensim concretam, cautibus adhærescere, colorèmq; induere ferrugineum, in atrum vergentem: albi etiam coloris non rarè inuenitur, maioris etiam pretij; è cautibus postmodum æstu maris auulsam, quod piscium, marinarumq; auisum esca superest (incredibile est enim omne genus piscium cibi quam sit auidum) in litus eici; ibi etiam à testudinibus, cancris, aliisque eiusmodi bestiolis auidissimè vorari: exiguam omnino partem in vltum hominum relinqui. Hoc spectando theatro, & speciosa naturæ ostentatione vrbs ipsa beatior. Hæc summo in colle, porrecta planicie explicata quatuor firmis castellis munitur. Infra portum habet, quantumuis magnarum classium commodè capacem: locum ad opportunitatem omnem aptiorem, aut oculis nobilior oblectamentum non facile alibi reperias; vt ex vsque Belgio pingendi nobiles artifices eò venerint ad locum contemplandum, tantum vt eximiam speciem ad pascendos oculos in tabula proponant. Hic locus lectus Regni sedes,

C 3

Lufitanorum conuentus princeps, & vniuerſa caput iurisdictionis tum Regia, tum Eccleſiaſtica. Hic etiam Collegiata, & Cathedralis Eccleſia poſt annos aliquot cum ſuo Epifcopo ſedem habuit: ex eoque tempore firma Regia poteſtate in Braſilia, forma Reip. conſtituta. Sed nos ad vrbs iam fundata, & conſtituta ciuitatis recenſenda commoda ſenſim deuenimus, nunc ad ipſa eius primordia redeamus; & primo Societatis I E S V in Braſiliam acceſſu cognito, eius progreſſiones ad Iosephi Anchieta aduentum percurramus.

Loco vrbi condeſa designato, & ſua cuique area parte ad ædificandum attributa, Patribus quoque Societatis I E S V, & templo excitando, & ædificandis ædibus locus aſſignatus. Sed illorum prima cura fuit Barbarorum animos ad nouorum hoſpitum amicitiam adiungere, atque ad Dei rerum omnium conditoris cognitionem, Chriſtianamque Religionem allicere. Et ſane non tam fera, duræ ingenia incolarum his in locis, quam qui primi ad has terras appulerunt, naſti ſunt. An quod ſua præ natura minus ab humanitate abhorrent? an aliqua cum Luſitanis conſuetudine non nihil mitigati? Nam eſi certum Regem, cuius imperio regantur, nullum habent, vicatim tamen diſtributi habitant, ſinguliſque vicis vnus aliquis, ſi minus poteſtate, auctoritate certè præſtat cæteris. Ita ſiue fixam ſedem habeant, ſiue vagentur, vt grues, & cerui, aliquem

Vrbs Saluator ad Baſilyam conditur.

Braſilorum mores.

aliquem gregis ſui ſequuntur ducem. Ita quot ſunt vici, ac pene familia, tot quaſi ſylueſtris plebecule Reſpublicas eſſe dixeris. Conſpirat tamen alicubi vici multi quaſi euſdem pagi, in gentem vnã, totaque natio in gentes plures diuiſa, nullam tamen ciuitatis formam habet, nullas leges, conuentus nullos, commune conſilium nullum, niſi quod fortuita cuique libido ſuggeſſit temerè: ita & ſedes mutant, & bella gerunt inter ſe, vt cuique libitum fuerit, aut ſubito ſubereſcens ira animos inflammari. Rarè ad modum cõtingit, vt communi conſilio publicè aliquid aggrediantur. Similitudinem nonnullam agnoſcas in vaga illa hominum gente, qui è face Agyptiorum, & arenis Libycis ſe prognatos blaterant, quos in Europa Zingaros vocamus: qui etiam æneo colore è Braſilica videntur cognatione proſecti. Sed Zingari proni ſunt ad furta, à quibus Braſili abhorrent. Zingari vitant bella, quibus ſe mutuo Braſili conſumunt. Vtuntur noſtris indumentis, & tenuia quadã exercet opificia, quibus pecuniolam cogunt. Braſili nudi, inertes, opere inimici, nulla induſtria alia, niſi venatu, piſcatuque vitam ſuſtentat in diem. Verùm qui circa hæc loca ad Bahyam verſabantur, loco Europæorum uſu emolli, multum iam de inſita barbarie detruerant: proinde quieti imperio patebant, & ſermones de Deo, diuinitique rebus libenter audiebant. Patres ad ſuos vicos adeuntes humaniter excipiebant;

Zingari

eisdem vicos alios obeuntes multo cum obsequio prosequerentur: nostrâ humanitatem, morésque placidos amabant; admirabantur solertiam, literas maximè suspiciebant, nobisque semiles esse etiam in Dei cultu peroptabant. Ita in extruenda urbe adiutores Lulitanis se præbebant. Sed non faciliò ab infita feritate, & corroborata per omnem mundi ætatem prauitate auellebantur penitus. Pueri tantùm, quibus nondum per ætatem altè impressa barbaries erat, planiusque ex eorum ingenii naturæ lumina emicabant, mirum in modum nostrâ consuetudine, nostrâque institutione tenebantur; & fere ipsis parentibus non inuitis, multis etiam probantibus: ita vt non Christianæ disciplinæ præcepta tantùm, solemnésque precationes, quas suos postea edocerent, sed Lusitanicam etiam linguam, & nostras literas magno parentum gaudio condiscerent; vt appareat barbariem, & prauitatem non à genere, neque à locorum, cœliue naturæ; sed à praua institutione, scèdâque consuetudine hominum moribus adherere. Hæ plâta summa cura ad omnem probitatem, humanitèmq; lato prouentu excolebantur; ipsòque initio eorum lecti greges, & quasi seminaria instituta. Quod cõsiliũ fuit ad multas vtilitates opportunum: nam & ipsi primùm belluino illi vitæ generi subducebantur; & ad continendos in fide parentes, & gentiles eorum, res erat adprimè expedita: nam paulo

Pueri ad humanam institutionem faciles.

Pulvorum seminaria instituta.

adultiores facti, nostræque Religionis mysteria edocti, propria lingua, quæ didicerât, suos edocebant; carminèque catechistico delectabant. Et cum Patres indigenarum vicos excurrerent; illis se comites addebant, & cum interpretum, tum catechistarum munere per commodè fungebantur; vsque eò, vt dictas interdum gentili lingua conciuiculas explicarent. Quibus rebus incredibiliter ipsorum parentes lætabantur. Ita factum est, vt breui, præter pueros, non contemnendus, vt se dabant initia, adultorum numerus ad Baptismũ idoneus legeretur. Reliqui minùs in sua feritate crudeles, sensimque ad vorandos homines minùs proni: quanquam in hoc genere non nisi quos aut ex rixa, aut in bello cœperunt, occideruntve fere soleme est is comedere. Quod nõ magis edacitatem, quàm iram, odiũque explendi causâ faciunt: nam quos captos hostiliter abducunt, diligenter custoditos, ac multa sagina refertos, præpingues gula sacrificant, genialitèrque inter se festa cum læticia, ac tripudio conuiuantes absumunt. Et cum veniunt vel morbo, vel ætate ad extrema, intelliguntque sibi esse moriendum, queruntur iniquo animo se mori, nisi aliquid ex inimicorum carnibus mandendum sibi detur. Ita comparati animo ad diuinæ iustitiæ tribunal sui mali ignari miseri deueniunt, alioqui sanctam societatem inter se amice, fidelitèrque conseruant. Matrimonia cum cer-

Quasentia humanarum carnum esse videntur Brasili.

*Coniugia
Brasiorum.*

certa nulla habeant, sed quam quisque nactus est mulierem, vnam, vel plures, tandiu cum illis viuat, quandiu cum vtrisque bene conuenit, orto dissidio ad libitum faciât diuortium: multi tamen Patrum præceptis obtemperantes, firmum cum vna matrimonium constituebant. Hæc primo quatuor Sacerdotum accessu facta sunt.

Patrum Societatis laboris & ardua.

IN TER hos labores non omiſſa cura est extruendi cum templo domicilij. Sed neque erat, vnde fabri, operæve accerſerentur, singulis satis superque in suo opere occupatis; neque pecunia in sumptus suppeditabat: quò fiebat, vt & opus ipsi exsequi per se, & materiam è sylua suis manibus cædere, humeris conuhere, aliorumque exemplo, ea, qua poterant arte, componere cogerentur: & vt erant magna præditi industria, vsu cogente, paucis diebus fabrilem tum lignariam, tum cémentariam aquæ atque petri magistris exercebant. Quibus in laboribus pauculis illis, quas ex Lusitania attulerant, vestibus detritis, ac lacris, breui tēpore excalceati, ac seminudi, vtroque in opere, & dissimulandi verbi Dei, & extruendi ædificij versabantur. Sed obsoleto, hæcque vestium habitus inter homines nudos verbū Dei prædicantibus notori erat, vt dicere illi possent, qui euangelizabantur Euangelistis suis, *Vestimentum tibi est: esto Princeps noster.* Accedebat & illud incommodum omnium durissimum, quòd omni apparatu destituitis quo

quotidianum victum mendicatio quætere necesse erat. Sed haud multo interiecto tempore Prætoris cura illorum inopiæ subuentū est.

CÆTERVM in re Christiana procuranda non minùs primis temporibus cum Christianis, quàm cum Barbaris, illis negotij fuit. Et quidem eos, qui cum classe venerant, nos magnum fuit continere in officio, integros adhuc è Lusitania asportatos, & nulla externorum morum contagione inquinatos: qui verò à primis temporibus in has terras transierant, longo multorum annorum decursu Ecclesiastico Pastore, Doctoreque bono destituti, licentiæ assueti, multum à Christiana integritate degenerauerant: mita Religionis negligentia: Christiani hominis officij nulla cura; nullum nisi augendæ rei studium, & voluptates comparandi. Nullum iniuriarum genus in indigenas non iustum putabatur: eos dolis circumuentos excipere, iniusta detinere seruitute, modis omnibus vexare, nulla religio; quin etiam impedimento erant, quominus ad Christianam Religionem, vocarentur, ne potestate eos diuexandi priuarentur. Ad hæc ancillarū, pellicumque greges Barbarorum more alere decori erat. Episcopus per id tempus nullus, nullus Antistes, Ecclesiastica potestas nulla. Illi ipsi, qui prohibere debuisset, qui ex Europa magistris morum venerant, socij in scelere, hortatores erant ad iniuriam: licere impium genus, Christiano nomini infestum omni con-

Christianorum nostratum corrupti mores.

tum

tumelia afficere. Ita praua doctrina non modo scelera fouebant, sed multa etiam audacia vera docentium conatibus aduersabantur. Erant mancipiorum, tum seruorum, tum ancillarum greges, quos contra ius, fasque quò dolo, quò raptò occuparant, dimittendi; erant ipsi Christiani ab illorum rapina, atque ab iniuria auocandi; quorum vtrumque, vt noui, & ad eam diem ipsis inauditum, morte grauius existimabatur. Multi præterea è tenuioribus, & ex infima sæce in tâta Religionis negligentia, & effrènata libidinis licentia, quod illi genti pronum est, Barbarorum consuetudine, & ipsi efferati in mediterranea secesserant; ibique inter Barbaros Barbarorum more viuèbant, Christianam propè Religionem obliui. Et hi quoque ad suos fuere reuocandi.

Malefici inter Barbaros Patribus aduersantur.

SVPER hæc omnia erat etiã propria, & quasi domestica Barbarorum scabies, & rubigo exterenda. Malefici inter eos, qui cæteris audacia præstabant; impostores hebetissimi se Sanctos, & deos faciebant; vana multa pollicebantur, prædicebantque euentura; & cum absurda multa stultè blaterarèt, illorumque mendacia tantùm non manibus tenebantur, tanta tamen est in gente hebetudo, vt illis nihilominus fides haberetur. Hi modis omnibus populares à Patrum cõsuetudine auertebant; Patres id moliri, vt, vel deceptos in seruitutem abducant, vel iis exitium, extremamque

mamque perniciem parent. Enimuerò in tam alta barbarie non vsque eò infans impietas, fuit, afflatu præsertim Tartareo adiuta, vt non interdum aliquid ad persuadendum non ineptum proferat. Et hi quoque fuere superandi. Sed magna vis est veritatis, diuina præsertim gratia fauente. Constantia tandem, & diuina ope Patrum labores promouente, cæperunt hæc quoque monstra ferocia mitefcere: multi enim è nostratibus reprehensionum grauitate permoti, ipsa præsertim æquitate causæ perspecta, diuina affulgente luce, probare tandem cõpère, quod iniquo antè animo ferebant. Ita multi reuocati ab iniuria, multaque contra ius, fasque occupata seruitia manumissa; exactisque pellicibus, legitima matrimonia coniuncta multa: tum qui cum Barbaris viuere assueuerant, non sine magno labore ad Christi vexilla reuocati, & magna quoque ex parte harioli compressi. Et, quoniam malum longè per omnes oras emanarat, rebus vtrunque ad Bahyam compositis, fuere Patres in Præfecturas alias dispertiendi. Leonardus Nunnius cum Didaco Jacobo ad S. Vincentij coloniam profecti, ibi haeserunt. Eodem seculè tempore Emmanuel Nóbrega Pernambuco venit. Vtrobique Dominicus ager iis, quas dixi sentibus expurgandus. Ita, diuina fauente ope, post multos exhaustos labores, satæ segetes fructus lætiores protulerunt. Vtrobique locus lectus extruendis

Sociè

In S. Vincentij Præfectura, & Pernambuco se-des Patribus datur.

Societati aedibus, & templo. Ceteri Patres cum in Bahya residerent, ceteras circa Praefecturas, Illaos, Portum securum, & Spiritum sanctum obeuntes, agrum Dominicum quotidie lectionibus frugibus fecundiorum reddebant. Interim in his tribus Praefecturis domicilia Societati sunt extracta, & puerorum indigenarum seminaria magno cum rei Christianae fructu legi coepita. Sed Aspliquetam praecipue totum peregrinationes ad Barbarorum vicos etiam in mediterraneis longè positos abrupiebant. Et, vt olim Paulus ad Gentes edocendas, sic ille praeter ceteros, ad Barbaros erudiendos diuino instinctu lectus videbatur. Ipsorum idioma, quoddam quondam cum suo gentili similitudinem habere videretur, omnium aptissime perceperat. Sic, quocumque se conferret, magna vbique gratia excipiebatur. Fructus etsi non par labori, aliquid boni tamen ad rem Christianam semper afferebat: nam, quamuis non omnibus, qui iam capaces essent, Baptismum ob eorum feros mores, & inconstantiam credere auderent, multi tamen in ipso mortis confinio baptizabantur, & pueri ad seminaria legebantur. Tum dilatum ipsum Christiana rei votum sensim illos ad suae feritatis odium afficiebat. Subinde tandem Patres statim temporibus ad Christianorum loca conuentionibus, & Sacramentorum administratione fidelibus excolendis se referebat. Hoc Christiana rei fructu

primus

In Illaio, Por
zusecuro, &
Spiritu san-
cto colonis,
Societati se-
des datur.

primus post in Brasiliam aduentum annus circumactus.

ANNO postmodum millesimo quingentesimo quinquagesimo quatuor alij Sacerdotes auxilio milli, Saluator Rotericus, Franciscus Pireus, Emmanuel Payua, & Alfonso Blasius: subindeque alij quotannis mittebantur. Aucto operarum numero, auctus etiam laborum fructus: multique in locis Societati sedes constituta, & domicilia, diuersoriaque vatis in oppidis, vicisque tum Christianorum, tum Ethnicorum extracta. Addita praeterea seorsim à frequentia Oratoria, paruaque sacella, tum ad Societatis usum, tum ad pietatem laicorum excitandam: ad qua & quilibet priuatim ad orandum commcare, & è vicis, oppidisque supplicationes pro tempore agmine ire consuefcent. Aucta praeterea etiam pueros seminaria, ad S. Vincentium, ad Spiritum sanctum, ad Illaos. Sed in vrbe Saluator ad Bahyam ducenti circiter indigenarum filij alebantur, qui omnes vsu linguae, & suorum consuetudine ad suae gentis homines ad Religionem alliciendos, magno erant. Patrum laboribus adiumento. Res denique Dei beneficio secundiore in dies cursu procedebat, & Christiani veteres non ab iniuria modo, sed à vitae quoque prauitate se ad Christianam pietatem referebant: ita vt non paucorum Brasiliensium, Brasiliensiumque idiomatis bene periti, diuino instinctu permoti, Societati

Anno 1550.
quatuor alij
Sacerdotes
veniunt.

Domicilia
Societatis
alia extru-
ta.

Puerorum
seminaria.

tati Iesv se addixerint; bonosque, ac strenuotum ad peregrinationes, Barbarorumque institutiones, tum ad aliarum rerum, linguæ præsertim percipiendæ Patribus adiutores præbuerint.

His supplementis aucta Societas maiore contentione ad Barbarorum conuersionem incumberebat. Itaque & peregrinationes crebriores susceptæ, & in gentis inferiores fines penetratum maiore semper cum Religionis propagatione; ita vt etiam inter Barbaros, & vici, & Ecclesiæ Christianorum censerentur; gregesque catechumenorum ad Baptismum instituerentur. Neque interim Christianorum veterum, apud quos omnia penè iam erant in tuto cura neglecta, sed vitæ exemplo Socij, doctrina, concionibus, aliisque Societatis ministeriis omnes ad Christiani hominis officium incitabant.

Ho c rerum statu, cum Religio maiora caperet in dies incrementa, anno eiusdem sæculi tertio, & quinquagesimo è Lusitania superuenère Sacerdotes tres, Aloysius Grana, qui Conimbricensè Collegium Rector administrarat, Blasius Ludouicus, & Ambrosius Pireus, & cum his fratres quatuor, Gregorius Serranus, Ioannes Gonzalus, Antonius Blasquius, & omnium natu minimus, tâquam Itai filius lectissimus, per eam, quam antè dixi occasionem, Iosephus Anchieta, Aucto iam in Brasilia Sociorum numero, expedire visum est,

Anno 1553.
Iosephus Anchieta cum aliis venit in Brasilia.

est, familiam vniuersam in Prouinciæ formam redigere. Ergo Prouinciæ regendi munus Emmanueli Nóbregæ demandatum. Is quo tempore Anchieta cum comitibus Bahyam tenuit, S. Vincentij morabatur; ibi enim per id tempus, nullo adhuc in Brasilia Collegio constituto, Sociorum conuentus versabatur; & cum scholæ adhuc nullæ, nullique magistri haberentur, Præpositi Prouincialis, viri inter eos doctrina, & prudentia insignis, responsa, præscripta, institutaque scholarum, & Collegiorum instar erant. Hunc quoque Anchieta, postquam se ex morbo, & nauigatione recreasset, Bahya euocatus, primus omnium è Societate in Brasilia Latinas literas docere cœpit. Schola instituta est Piratiningæ. Auditores habuit è Societate nonnullos, & valdè bonum numerum Lusitanorum adolescentium Quo in munere magno cum discipulorum fructu, & probatione omnium per annos aliquot se exercuit; sed maior opinione fuit labor. Non erat tum ea copia librorum in Brasilia, vt singuli discipuli suos proprios codices, vnde Grammaticæ præcepta discerent, Latinæque linguæ, & rerum aliarum obseruationes haurire possent, haberent. Huic incommodo magister (agnosce miram in adolescente charitatem) suo labore subueniendum ratus, sua manu iis, qui carebant, in libris papyraceis, quæ discenda forent, descripta dabat. Huic operæ, quoniam

Iosephus Anchieta primus Latinas literas docet in Brasilia.

distributa in horas singulas exercitationes diurnum tempus excluderent, nocturna somni tempora, nondum editis Societatis legibus, descriptaq; disciplina, addicerentur, vt bene saepe noctes, quantumvis longae essent, in matutinum, cum diurna repetenda esset opera, in somnes traherentur. Hac suscepta consuetudine, ita deinde corporis naturam obtemperantem habuit, vt, quandiu vixit, in somnia nunquam illi grauis fuerit. Inde tam familiaris illi postea, & vsitata per multas horas in precibus pernoctatio. Sed haud dubie non sine diuina ope factum est, vt adolescens, recens e morbo, & periculoso, & saeva pertinacia diuturno, tanta cum corporis vexatione, tam laborioso, atque arduo operi par fuerit. Adiecit inde animum ad Brasiliam linguam addiscendam: quo in studio tantum profecit, vt non modò periret, promptèque loqueretur; sed artem etiam Grammaticam eiusdem linguæ conscriberet; quæ post aliquot annos ab ipso, aliisque idiomatis bene peritis cognita, & aucta in Lusitania typis excusa, magno compendio eorum, qui ad hanc Brasiliam excolendam vineam se conferunt, postea fuerit. Haberi enim coepit sunt in Collegio Bahyensi ad eos, qui eò veniunt, quotidianæ scholæ: quò fit, vt non magno labore breui omnes ea se lingua commodè exerceant. Accedit & illud commodù, quòd ita ordinata est, vt paucis obseruatis diale-

ctis,

*Brasilia lin-
gua Gram-
maticam, &
alia Brasili-
co idiomate
scribit.*

ctis, communis ea lingua sit multis aliis nationibus, quæ mare accolunt, ab ostio Maranonis fluminis per omnem maritimam oram vsque ad Paraquarios, qui in continenti Hispanici Regni sunt, intra Peruuium. Neque his finibus ingeniosi se continuit industria adolefcentis; sed ad vltiora se porrexit: nam & Dictionarium etiam ordinare aggressus est. Christianam doctrinam, pleniorèque Catechismum in eandem linguam transtulit: Dialogos etiam per interrogationes, & responsa, quibus Religiosus mytheria seitu digna explicantur, ad catechumenorum exercitationes eodem idiomate conscripsit. Institutionem etiam ad interrogandos intrer confessionem pœnitentes. Syntagma quoque monitorum, quibus morientium animi extremo illo tempore confirmantur: & hæc omnia dum quotidianarum scholarum occupationibus teneretur. Magnum vtiq; presentique Societatis hominibus instrumentum ad sua exercenda ministeria comparauit. Et, vt erat studio ad rem diuinam promouendam indefesso, & studio par ingeniu, industriæque suppetebat, ad auertendos a lasciuis cantionibus Christianos veteres, Neophytosq; & catechumenos iucundo oblectamento ad pietatem incitandos, contulit se ad pia conscribenda carmina. Erat ille linguarum quatuor, Latinæ, Lusitanicæ, Hispanicæ, & Brasiliæ bene peritus. His omnibus se scribendis ver-

D 2

sibus multa cum industria exercuit. Res illi
 successit ad votum: nam & lasciuas cantun-
 culas, quæ vulgò canebantur, in pia cantica
 conuertit, & nouos ipse cantus, à se multa
 cum venustate compositos in vsum induxit.
 Quæ ita omnium magna gratia excipiebantur,
 vt iis interdiu, noctùque assidè plateæ,
 vicique porsonarent; in Ecclesia etiam inter
 catechistica cantica decantarentur. Quæ res
 omne genus hominum tum nostratum, tum
 indigenarum ad piè Deum venerandum exci-
 tabat. Dramaticum etiam genus, rem omnino
 nouam, neque vnquam his in oris cognitam,
 Deo maximè probante, tentauit. Oprabat No-
 brega vitia quædam corrigi, quæ in Christia-
 nos veteres irreperantne, an inoleuerant?
 quibus diuini cultus reuerentia, etiam apud
 Brasilos minui posse videbatur. Postulauit à
 Iosepho ea dere Drama vt conscriberet, po-
 pulo exhibendum. Conscribitur; theatrum
 legitur sub dio: excitatur scena, actores præsto
 sunt. Et quoniam ita scripta erat fabula, vt in-
 ter Lusitania diuerbia Brasílico sermone epi-
 sodia multa infererentur, eius rei fama multos
 exciuit ex vniuersa Præfectura tam indigenas,
 quàm Lusitanos ad spectandum. Fabula da-
 batur in oppido S. Vincetio. Cum maximè ad
 audiendū cõuenissent, ecce tibi horrida tẽpe-
 state cælum obnubitur; atra nubes, descaq; su-
 perincubens raras guttas, grauèsque excussit.
 Perturbauit ea res caueã totã; spectatoresq; se

reci

recipiebãt. Prodit Iosephus, præsentique ani-
 mo, magna voce vetat loco moueri quenquã;
 certò futurum, vt ante absolutam fabulam
 imber nullus decidat. Nempe hoc est sanctis
 viris datum, vt, cum rebus trepidis bonæ spei
 pollicentur aliquid, voce, vultu, spiritu, ipso-
 que genere verborum, in primis verò diuino
 Spiritu interiore quadam sympathia homi-
 num animos afficiente, id assequantur, vt per-
 suadeant. Ita, seu perspecta aliis in rebus pro-
 missorum veritate, seu Deo spectatorum ani-
 mos diuino suo Spiritu intrus confirmante, ea
 vox veluti cælo missa excipitur. Nullus mo-
 uetur; peragitur fabula, quietè spectante, &
 plaudente populo. Tenuit actio in horas tres,
 nubibus pluuiam in singula momenta mini-
 tantibus. Diuina tandem bonitate factum est,
 vt nõnisi peracta fabula, dimissoque populo,
 pluuiæ, quasi tum venia data, ingenti fragore,
 impetùque ventorum decideret. His, aliisque
 id genus rebus, & vitæ in quotidiana consue-
 tudine sanctimonia perspecta, omnium in se
 oculos, animosque conuerterat; vt iam do-
 cendi munere leuatus, vnã cum Sacerdotibus
 Apostolicum iam morem Barbarorum vicos,
 ad fidem propagandam, nõndum sacris ordi-
 nibus initiatus, obiret.

ACCIDIT, vt cum comes, & interpres Sa-
 cerdoti cuidam datus esset, inter ambuladum
 in senem indigenam incideret, vt prodebat
 ad spectus centenario maiorem (sunt enim iis

D 3

Drama scri-
 bit, & populo
 dat.

Leuatus do-
 cendi mune-
 re, ad Barba-
 ros Religione
 imbuendus
 peregrinatus

Admiranda
 sensu Barba-
 ri ad fidem
 conuersio

in locis non pauci, longevæ admodum ætatis) sermonem cum eo miscet: multa illi de rerum omnium conditore, deque diuinis rebus, vitæque futura exponit: quarum rerum nullam senex ad id tempus cognitionem habuerat; iis tamen cognoscendis tanta lætitia perfunditur, vt filios, nepotisque, qui non longè aberant, aduocarit, ad boni nunciij lætitiã communicandam, eaque percipiendã, seque iuandũ, ad eorum memoriã domi rependam. Tantæque ea cognitione animus iucunditate complebatur, vt ne noctũ quidem somnum caperet earum rerum cogitatione, colloquutioneque delectatus. Tandem paucis diebus, cum satis videretur instructus, in Ecclesia sacro fonte abluitur, tantõque eo die gaudio completus est, vt graue illi esset à sacris parietibus discedere, nisi vt inde in cœlum euolaret. Sed vnde tanta in senẽ, & Barbaro, & hẽbere repente ex diuinis rebus animi lætitiã, tantus cœlestium rerum amor, despectusque terrenarum? Nimirum altitudo illa diuinarum, sapientiæque diuinæ admiranda, cuius incomprehensibilia iudicia, & viæ sunt inuestigabiles, in illius animum lucis suæ radios infuderat: liberque ille, & vt videbatur, fortuitus Iosephi congressus ad eum temporis articulum diuina sapientiã ita attemperatè directus est, vt prædestinatæ lenis salutis forti diuinæ prouidentie dispositione inueniret. Sed haud diu sinceri Neophyti vota distulit diuina

na Bonitas: paucis enim à sua regeneratione diebus vinculis corporis solutus, ad eã, quam præoptauerat, vitam translatus est. Hunc fructum Iosephi labores, & studium in diuinã causã semper vigilans protulere. Denique tantam de se, deq; sua virtute opinionem concepit, vt ipse Nobrega præpositus Prouincialis quocunque iret, cum sibi comitem adoptaret, sibi nõ interpretem modò, sed etiã consiliarium adhiberet: nihil enim fere maiorum, minorũve rerum, illo inconsulto facere consuevit.

VITÆ
IOSEPHI ANCHIETÆ
E SOCIETATE IESV
LIBER SECVNDVS.

IAM Lusitana, Christianaque res, Dei Bonitate, felici cursu procedebant, cum ecce, vnde minimè timebatur, grauis exorta perturbatio subito tumultu, trepidationeque omnia compleuit. Est in extrema Zona torrida, sub ipso Capricorni tropico ad vicesimum tertium gradum & dimidium, inter S. Vincentium, & Spiritum sanctum colonias, per amplius, & opportunus maris sinus, haud multo minor Bahya. Locum incolæ parum apto vocabulo *Flumen Iannariense* nominant: flumen tamen non est; sed mare intra terras irrumpens immanem sibi aperit hiatum, in leucas fermè quatuordecim. Nomen idem & mari, & omni circa Regioni. Multi yberes amnes in sinum influunt, quorum maximum, quem *Macucum* nominant, Lusita

Sinus Iannariensis.

Lusitanico Tago maiorem esse aiunt. Quadraginta circiter intus habet insulas: earum multæ, quæ magnitudine præstant, incoluntur; reliquæ ad ornatum à natura editæ; multæ item, vt in tanto sinus ambitu stationes, sinusque, alij minores, instar portuum tutam nauigijs sedem præstant. Eius fauces, quæ mare intrat, tam angustum coeunt in spatium, vt quâuis parui, ænei tormenti ictum non excedant. Locus adhuc, quod nullus externo metus esset ab hoste, & indigenis fere nulli esset vsui; ne Regiæ vires tot tuendis præsidij frustraherentur, incustoditus, & neglectus habebatur; cum satis custoditus videretur, duabus hinc inde firmis cinctus præfecturis. Huius opportunitatem loci, vt par est credere, hominis non imperiti, & inter Lusitanos, seu fortè, vt fit, seu per causam mercimonij, aut aliam quamuis, consilio dissimulato, versati, animaduertent, & indigenarum à Lusitani alienatione obseruata, posse se, si eius loci potirentur, eadem, quæ Lusitanis emolumenta ex eius terræ fructibus percipere, & locum ad figendam sedem esse opportunum. Inde anno ab humanæ salutis exordio 1556. Nicolaus Villaganonius vir clarus in Gallia, & ordinis fratrum militum S. Ioannis Comendatarius cum Gallorum instructa classe improuiso superuentu hunc sinum occupat. Ostium pro re nata munimento claudit, indigenasque ad belli societatem trahit. Gens Tamuya nominantur, & multitudi-

Gallia classis.

Tamuya, &
Tamuyani
belli ini-
tium.

ne abundantes, & bellandi ferocia timendi. Iam antè cum Lusitanis pacem habuerant, societatemque seruauerant: sed iniuriis exasperati, ab eorum se amicitia subduerant. Hanc Gallus naçus occasione, comitate, & largitionibus eorum animis sibi adiunctis, fœdus cum illis aduersus commune hostem facit. Gallis loci opportunitas, Zamuyis Gallorum arma animos addebât. Ergo præter claustri custodiam, vna intus ex insulis lecta, quam castello ex folido saxo ferro, & arte excauato communire aggrediuntur. Ad eam rem indigenæ operam suam libentibus animis contulerunt. Locus erat ad bellum ducendum aptissimus: ager circâ pabulo abundans, pecorum, & largam alimentorû copiâ, orizæ præsertim, & farinæ eius terre, quam *mandiocam* appellât, suppedibat: aromatum, maximè piperis, ac zingiberis, quorum exportatio Lusitanis interdicitur, brasili ligni, & faccari ingens vis magnis prouentibus aduenas locupletabat. Apparebântq; indicia metalli fodinarum, quæ omnia ad alendum bellum erant opportuna; præsertim pretiosarû mercû inuitatu, supplementis subinde è Gallia aduenientibus. Hæsit hæc macula imperio in quartû annum, neq; hostes ex eo nido extrudi poterût, cum interim Zamuyæ se ad bellum compararent, Gallos hospites in effodienda munitione terræ fructibus, commeatuque conuehendo, aliisq; opportunitatibus comparandis strenuè adiuuarent; donec tandem anno Domini 1557. Ioannes Lusitanæ

Rex

Rex, doctus à fide dignis auctoribus, multis grauibûsque iniuriis Brasilos à Christianis nostratibus vexari; magnòque eam rem impedimento esse ad eos ad Christianorum gregem adducendos, Mendem Salam, virum integerrimum, ac magni animi hominem, multo rerum vsu, prudentiaq; clarum, & multa etiam doctrina ornatû ad Brasiliam regendam summo cum imperio misit. Cui etjâ in mædatis dedit, curare omni ope, vt Brasila ges ad Christi fidè adduceretur. Nullû maius officiû ipsi imminere, quàm vt eius oræ homines ad Dei cognitionem, cultûmque traducantur, impedimentaque omnia amoueat, quibus gentis possit libertas impediri. Mendes cum primùm in prouinciam venit, nihil prius habuit, quàm vt Regis mandata de re Christiana promouenda exqueretur. Quare missis circum vicos, populûsque indigenarum Bahyam accolentium, qui gentis primores ad se accerferent, egit cum illis de conditionibus pacis, in quibus prima lex fuit, ne vllò vnquam tempore humanis carnibus, ne suorum quidem inimicorum, aut hostium vescerentur: aliter, vt Christianæ legis magistros, Societatisque Iesu Sacerdotes ad se aduentus exciperent; ac sanctum inter ipsos Euangeliûm, diuinamq; Dei legem prædicare permitterent. Verique rei libentissimis illi animis assenserunt. Persuasit etiam, vt, minutis, infrequentibusque villis, ac vicis relictis, sed maiores, frequentioresque vnâ multi reciperent; in communèque quasi ciuitates coalescerent; in iisque Ecclesiis exci-

tarent,

Mendes Sala Prator rem Christianam in Brasilia ordinat, gentis libertatem constituit.

tarent, quo statis diebus Christiani ad diuinam legis præcepta, Christianamque doctrinam addiscendam, in primis verò rerum sacrarum causâ continerent; in iisque sedem haberent, qui è Societate IESV Sacerdotes ad ipsos Christianam vitam præceptis imbuendos ventitarent. Neque minùs prouidus fuit in eorum libertate constititenda, verutque eos in posterum captiuos duci: & qui per iniuriam detinerentur, eos edixit manu mitti, grauiter in eos animaduertens, qui illorum iura violassent. Regis voluntatem esse, vt nulla in re iis fiat iniuria.

FVIT inter nostrates magnis opibus, magnaque potentia vir, qui miseræ gentis assuetus iniuriæ, ad Regia edicta contumacem se præbuit in iniuria perseverans; multosque per iniuriam captos dimittere detrectabat. Aduersus hunc Prætor validam militum manum misit, qui iniuriosi hominis ades disturbarent: illæque contumacæ pœnas dedisset, nisi, positus spiritibus, animum ad modestiam, & legum obedientiam composuisset. Paraquasurij fluminis accolæ Bahyensibus finitimi, infesti Christianis suis gentilibus erant, qui circa Bahyam Ecclesiam frequentabant: eosque assiduis iniuriis lacebabant, vsque eò, vt etiam nonnullos interfecerint. Postulauit Prætor, vt iniuriosi illi sibi dederentur: id illi ab insita feritate, sua freti multitudine, & Lusitanorum armis nondum experti, neglexerunt. Eos Prætor ipse in ipsorum finibus bello adortus, magna illo-

FVIT

rum edita strage, plus centum sexaginta villis exustis, ita attriuit, vt ad pacem petendam adigerentur, quam iisdem legibus, quibus Bahyenses impetrauerunt. In primis verò, vt Ecclesias & ipsi ad Christianorum sacros ritus, conuentusque celebrandos extruerent; Parræque è Societate IESV inter se, ad Ecclesiarum, paræciarumque curam versari patenterentur.

REBUS Imperij, Religionisque ac iustitiæ legibus ad Bahyam constitutis, ad rem bellicam, Ianuariensemque sinum vindicandum animum adiecit. Hostes interim quatuor iam annorum spatio saxea in insula munitione absoluta, nouis ex Gallia supplementis, & Tamuyarum multitudine magis, magisque in dies augebantur. Bellum adhuc nullum vitrò intulerant, absolueda munitione occupati, & emolumentis interim mercimoniatorum contenti. Sed absoluta iam munitione, dimbusque cum cisterna ad aquilegium in saxo excisis, periculum erat, ne, sollicitatis per Tamuyas aliis gentibus, & superuentu quotidie nouæ multitudinis ex Gallia, bellum inferrent, cum magno saltem tum priuatorum, tum etiam Regionum vectigalium detrimento; & periculo de tota prouincia non contemnendo.

DVM hæc in Brasilia geruntur, in Lusitania magno cum totius rei incommodo Ioannes Rex vita fungitur; & maiore adhuc cum

Bellum Ianuariense suscipitur.

Ioannes Lusitania Rex moritur. Sebastianus nepos illi succedit.

incommodo biennio, trienniōve antè Ioannes Ioannis Regis filius è viuis exesserat, vxore grauida relicta, è qua maturò tempore natus Sebastianus, Regni fuit hæres. Eius auia Catherina Austriaca Caroli V. Augusti soror, virilis, ac Regiæ indolis fœmina pro nepote Regni administratione susceperat. Hæc periculo cognito, idoneam classem ex Lusitania miserat; qua assumpta Prætor, magno procerum comitatu, lectâ suam cuiusq; mansu ducentiû, adiunctis nauibus aliis, quæ ad orâ Brasiliæ custodiam dispositæ erant, contractisque coëpiis, tum ex omni Lusitanorum delectu, tum ex indigenarum auxiliis anno Domini 1560. venit ad sinum Ianuariensem; ac petruptis claustris, sinum intrat, arcemque saxeam, rem humano æstimatu inexpugnabilem machinis, præliòque fortiter oppugnare aggreditur. Et, cum maximè intenti essent vtrique in prælium, delecta Lusitanorum manus ab castelli latere à prælio auerso, prærupto, & confragoso, ac propterea hominum iudicio inaccessoso, pertinaci virtute adrepentes, in castellum eadunt; subitoque impetu sulphurei pulueris apparatu potiuntur. Consternati Galli rei iactura, & inopinato hostium ausu oppressi, desperata victoria, deditonem fecere; castellòq; cum machinis, omniq; bellico apparatu relicto, ad naues se recipiunt. Indèque dilapsi, partim patriam repetierunt, partim cum Tamuyis, belli renouandi, & mercimoniij

Catherina
Regina Seb-
stiani auia
Regnum pro
nepote admi-
nistrat.

Anno Do-
mini 1560.
Ianuariensis
sinus è Gallis
recipitur.

nij exercendi causâ hæserunt. Prætor victoria potitus, castellum diliecit; præsidioque machinis, bellicòque apparatu alportando relicto, mensè Iunio Bahyam se retulit, certiorèmq; Reginam Sebastiani Regis auiam de toto bello per literas fecit. Gratia illi actâ, darùmque negotium, vt Ianuariensem sinum muniret; firmamque idoneis adiectis munitionibus coloniam deduceret; ne iterum maiore cum periculo belli sedem hostibus præberet. Tamuyæ interim maleficio non abstinebant: quin etiam Vincentianæ colonie detrimentoso magis, ac molesto, quam aut graui, aut continenti bello infesti erant. Excursionibus, ac direptionibus litora fœdebant, Neophytos in opere occupatos, nec opinantes improuiso aduentu adorti excipiebant: captos viros, mulieres, pueros abducebant. Belli premia nulla, nisi captiuos hostes, occisos more patrio genialiter vorare. Bienenium tenuit molesta illa infestatio; neque vlla vi Barbarorum audacia cohiberi potuit. Emmanuel Nóbrega regendæ provincie munere in Aloysium Granam translato, S. Vincentij præses eius familie degebat. Is colloquius, & concione nostros accusare, monere, ipsorum iniuria fieri, & iusto Dei iudicio, vt aduersariis iam secundæ, nostris semper aduersæ res procederent; orare, hortari, vt à miseris diuexandis abstinerent: quandiu enim iustam querelarum causam habeant aduersum nos,

Tamuyarius
bellum. Et in
festationes.

Emmanuel
Nóbrega re-
genda provin-
cia onere or-
dit.

nos, nostros nunquam bello potiores futuros. Ad has cœlestis iræ denunciationses & minas, domi etiam totius familiæ preces, corporisque afflictationes, ad diuinam indignationem auertendam, mentisque hominum ad iniuriarum pœnitudinem permouendas addebantur.

Vincentianorum constantia infide.

INTER tot tantisque turbas, infestationesque Vincentiani Neophyti suæ fidei, pietatisque documenta dedere non obicura: nam quod nullo septi munimento in vicis habitarent, eoque facilius excursionibus hostium paterent, mors in dies singulos impendens eos ad maius quotidie studium pietatis excitabat; vt frequētes conuentibus adessent, culpas diligentius vitarent, sacramenta obirent, Christiano denique homine dignam vitam agerent. Multa in tanta miserorum calamitate contrigere, sinceram illorum fidem, & spem in Deum protestantia; quorum vnum, aut alterum referre ad perspicuum diuinæ gratiæ documentum non erit alienum. Captos abducebant miserum hominem cum filio. Rogauit ille ne se comederent, neve interficerent, quod essent ex disciplina eorum Patrum, qui Deum, & res cœlestes homines docerent, ratus huic obtestationi reuerentiam habitum iri; alioqui futurum, vt diuina ira absumerentur omnes. Barbari vera monita risum, iocumque fecere, atque vtrumque suis genialibus ludis comederunt. Neque ita diu diuina vltio dilata; omnes initio à duce facto, luc gentem inuadente, ad vnum cōsumptis

Christiani duo, pater, et filius ab hostibus vorati.

va-

vastum vicum illum reliquerunt. Mulier vidua die Dominico pœnitentiæ, Eucharistiæque Sacramento suscepto, domum rediit; & cum rumor increbuisse, periculum esse à Tamuyis, dixit in familiarî sermone, passuram se nunquam, vt viuâ à Tamuyis abduceretur, nec suæ vis inferretur castitati. Quod dixit, præstitit: nam biduo, triduove Tamuyæ supertinentes domi deprehensam, cum captam in suas canôas (nauigiorum genus id est) viriliter reluctantem, nulla vi, nulloque conatu imponere potuissent, vulneribus confectam exanimem in litore reliquerunt.

Mulier vidua fortiter mortem feræ pudicitia seruanda causa.

E ANDEM palmam tuendæ causâ pudicitie & altera tulit adolescentula, matrimonio iuncta, quæ præter ceteras studio dedita pietatis, frequentatione concionis, Sacramentorum, aliarumque piarum exercitationum multum profecerat ad studium virtutum. Hęc item ipso Dominico, quo Sacramenta perceperat die intercepta, abductaque cum ab hoste Barbaro, quâ minis, quâ blanditiis sollicitata adduci non posset, vt neque flagitio, neque barbaro connubio assentiretur; multisque diebus varias in partes versata, in sententia tuendæ castitatis persisteret, Barbarorum vetri escam esse pollutâ vitæ præoptauit.

Adolescentula nupta eadē causa mortem ferr.

TOT malis affectis tum indigenis, tum colonis, de colonia deserenda iam consilia seerebantur; & erant in metu grauiora. Barbari enim successibus elati, non iam solita insecitia

Tamuyarum apparatus ad bellum.

E

latrociniiis, & infestationibus viscerationem ex hostium corporibus captare, sed aduenarum instinctu, auxiliisque iustum bellum cogitare, seque ad coloniam totam occupandam comparare. In eam rem magnum bellicarum canoarum numerum instruere dicebantur. Sunt canoæ actuarii littres ex vna continenti trabe excavatis sed quibus vtuntur ad bella; aluci magnitudine præstant iis, quarum vsus ad quotidianas nauigationes adhibetur. Quæ eo facilius in hac ora parantur, quòd ob aquarum copiam arborum immani trunco magno numero syluæ luxurient; neque vlla quantumuis vetustissima ætate excindantur. Earum latitudo non ita magna à quinque in septem vlnas aperitur, prout maior, minorve trabis est latitudo. Longitudo quæ minimùm in sexaginta, quæ plurimùm in vlnas octoginta extenditur. Forma, alucique conformatione ad agendum faciles, ac leues. Remis, velisque aguntur, celeritate tanta, vt nostraribus biremibus non cedant: quadragenos, quinqueagenosque, plus minùsve singula vehunt remiges. Iidem remiges, iidem bellatores, suo quisque arcu, & sagittarum fasce instructi, quibus præliantur; & cum opus est, suo se quisque remo (stantes enim remigant) tanquam clypeo regunt; eiusque rei causâ etiam circa manubrium habent palmulas. Alij præterea & à puppi, & à protra, ac nõ pauci ex ipso medio aluco fistulis ferreis armati bella

Canoe bel-
lice.

bellatores adduntur. Videas interdum duas aduersas ipsarum acies, ad militarem artem ostentandam, belli naturam imitantes, tanto impetu inter se concurrere, tanto ardore, contentioneque militari admisso clamore prælia ciere, vt horribiliore pugnae speciem non desideres. Atque hoc prælij simulacro, festaque lætitia per sæpe virorum principum, quos in honore habent, aduentus excipiunt. Id genus actuariis alto se committere non audent illi quidem: sed circum litora cum quantalibet naui congedi non verentur. Erat eorum consilium multis in locis eodem tempore coloniam adoriti, colonosque distractis ipsorum viribus, multiplici oppugnatione eò vsque fatigare, donec multis præliis accisos, ac debilitatos delerent; totiusque colonia tandem potirentur. Apparebat rem consilio geri, non barbara stoliditate pro re nata raptim suscipi: eòque magis formidini erat. Huic malo sui periculo capitis subueniendum censuit. Nóbrega, Barbarorumque fidem esse petendandam, & aut illorum animos ad pacem inflectendos, aut vitam in communi causa abiciendam. Atque hanc mentem inter preces sensit sibi sapius dati diuinitus, in eaque confirmatus, cogitationes suas cum iis, qui summæ rerum præerant, communicat. Omnes consilium diuinitus iniectum consentiunt. Is igitur Iosepho Anchieta, & Antonio Aloisio, homine laico, cuius fideli opera utebatur, comitibus assum-

Emmanuel
Nóbrega cū
Iosepho An-
chieta Lega-
ri de pace
eunt ad Ta-
muyas.

Iosephus A-
dornus.

ptis, in Tamuyarum fines contendit. Eos sua
naui secum vexit vir magnarum opum, ma-
gnique per ea loca nominis, & multa beneuo-
lencia cum Patribus coniunctus Iosephus A-
dornus, ex illustri familia Ienuæ in Italia na-
tus, Francisci Adorni patris, viri & doctri-
ne, prudentiæque, & vitæ laudibus præstantis: quæ
Lusitania (nam ibi adolescens literarum stu-
dia coluit) Societati Iesv pepetit; qui multis
animi dotibus instructus, multisq; in ipsa So-
cietate magna cum laude muneribus perfun-
ctus, inter primos magni nominis viros in no-
stra Societate censetur. Tribus nostræ So-
cietatis generalibus congregationibus, secun-
dæ, tertiæ, quartæ, triumque Præpositorû ge-
neralium electioni, Borgiæ, Mercuriani, A-
quauiuij, qui nunc regit, elector interfuit; Ca-
rolo Borromæo Cardinali, & Mediolanensi
Archiepiscopo viro sancto, & iam inter Cæli-
tes colendo sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ
iudicio fidelibus proposito in primis charus,
atque probatus; cuius opera, consiliòque san-
ctus Antistes multis, magnisque in rebus mul-
timum est usus. Is haud ita multis annis antè,
quàm hæc scriberentur, diem suum obie-
rat. Eius patruus Iosephus per hæc tempora
in Brasilia negotiatur. Barbari, horum ad-
uentu cognito, rati Lusitanos ad se bello lacef-
sendos accedere, subito furore, ad eos telis
obruendos, cum multis, quas paratas canoas
inuenerunt, se obuiâ effundunt. Sed naui, na-
uisque

uisque domino, & veneranda Emmanuelis Nóbrega
specie inspecta, irati hostiû animi de-
federat; blâda hinc insidiæ, nullæ suspiciones de-
limiti, in primis verò eorum mentes diuina re-
gente prouidentia mutuo se respicere; illaq;
inter se conferre: nempe honore digni hi viri
sunt: nullæ hinc insidiæ, nullæ suspiciones; fidei
plena omnia. Itaque eos, data fide, beneuolè
excipiunt. Quare obuius ad pacem primus fuit
accessus. Excendant, hospitioque excipiuntur
à sene magnæ apud suam gentem auctoritatis.
Cum de pace agi coeptum est, vnus è principi-
bus asperior cæteris, qui decem canoas magnû
bellatorû numerû ductabat, arrogatia barba-
rica in conditionibus pacis illud ante omnia
postulabat; vt tres gentis suæ Principes, qui au-
xilium antè fuerat Lusitanis, ac Neophytis, cum
Piratingam bello ipsi attentassent, seque eo
tempore ad Lusitanos recepissent, sibi dederet-
tur. Huic inique postulationi cû magno animo
abnuisset Nóbrega, sapientiq; oratione multa
disputasset, quare id nulla ratione æquû esset;
Barbarus, qui nulla nosset iura, nisi quæ præ-
sens suggerit libido, graui exarsit iracundia, ac
tantum non obrum cauit Legatos: sed nõ per-
misit illû Deus. Videbatur hic nodû iniecisse
ad dissoluendum difficilem: nam si in sua cõ-
tentione persistisset, ingens ad conciliandam
pacem obex opponeretur. Ea de re Nóbrega
ad Præfectum S. Vincentij, Vincentianòsque
graues literas dedit, ne vlla ratione con-

ditioni tam iniquæ assentirentur; ne si certò quidem scirent, se, suumque comitem Barbaris esse futuros. Sed temperavit omnia diuina Bonitas. Barbarus ille iracundus missus sanctum Vincentium cum mandatis, humaniter exceptus, honorificèque habitus, rediit placatus. Ita iniqua postulatio è conditionibus deiecta, & fidelium amicorum salus facta teeta conseruata. Sed hospitem hominem commodis moribus perbenignum Patres nacti sunt: videturque diuina prouidentia, vt olim Helia Sareptanam viduam, sic in hoc tempore hunc senem tuendæ Patrum vitæ comparasse. Morum enim grauitate nostrorum, humanitate, animi tranquillitate mirè tenebatur; quanuis enim caliganti mentis acie, virtutum tamen lucem tantam non dispicere non poterat. In primis verò tum ipsi, tum aliis fuit admirationi continentia: nam cum interim, dum de pace ageretur, gentis proceres, vt præ se ferrent sibi Legatos de pace gratos esse, mulierum suarum propinquarum copiam illorum potestati, pro sua consuetudine gratiosè deferrent (nihil enim vitij in ea labe inesse arbitrantur) perindeque est iis ad eam hospitalitatem, atque ad computationem amicos inuitare; mirati sunt, esse in terris homines, qui integri ab ea contagione vitam agerent: cumque inter sermones de pace multa de Christiana Religione, multa

Hospitis humanitas in Legatos.

Barbari Patrum admirationem continentiam.

multa de Patrum genere vitæ, consuetudinibusque interrogarent, cum cætera probarent omnia; tum nihil æquè sibi nouum, atque ad probandum difficile videri asserbant, quam vitam eius expertem consuetudinis traducere. Et, cum quibus artibus (flagellis præsertim ostentatis, aliisque vitæ asperitatibus à Nóbrega commemoratis) aduersus prauas cogitationes, obscenâsque species sensus commouentes arx illa custodita teneretur, cognoscerent; vt qui diuinæ gratiæ vim nunquam sensissent, stupore defixi, quid responderent, non habebant.

HOSPES certè, in cuius pectus diuina gratia sensum infuebat, minus quam cæteri hebes, aliquid suprâ quàm humanum de admiranda hospitem virtute animo concipiebat. Nam, cum multi eiusdem gentis è remotioribus finibus eò conuenientes de occidendis Patribus consilia inirent (perinde est enim iis hospites, atque altitia ad gulæ sacrificium addicere) eos senex graui oratione, seuerâque interminatione à facinore deterrebat; homines esse Deo charos, in illius tutela constitutos; si quis eos violet, iniuriam suam ipsius necesse luiturum. His monitis Barbari permoti ab iniuria se continebant. A Patribus quoque identidem hospes ipse contendeat, vt quando illorum patrocinium

fufcepiffet, fe quoque Deo fuis precibus commendarent: neque inania, neque fua mercede caffa illius officia precésque Deo oblata fuere; fi quidem haud ita multo poft ad Christianos fe recepit, baptizatusq; in Christiana Religionem vitam finit.

INTERIM negotium de pace vrgebatur, à qua cum Barbarorum animi non abhorrent, querebantur tamen per hofpitem pratorum temporum iniurias, omnem rupti fœderis, & malorum, quæ poft ea euenerunt, culpam in nostros conferentes: fe enim initio pacis amatores, & imperio fideles fuiffe, & commercium cum Lufitanis amicè, sanctèq; seruasse: sed belli, & iniuriarum ab ipsis initia profecta, ipsos quietis amicis bellum intuliffe, homines innocentes in feruitum abduxiffe, vexasse, iumentorum loco habuisse: se tot malis pressos, ab eorum, quos antea dilexiffent, amicitia recessiffe; Deum cœli imbecillio rem partem, ac iustio rem respexiffe. Hæc Nóbrega fateri vera esse; seque seire Deum sua iratum genti ob ea scelera tantam calamitatem immississe: sed suos iam resipuisse, longèq; aliam mentem suscepisse: propterea, vt iratum Deum sua genti faceret propitium, ad iungendam cum ipsis pacem venisse, quam nullo vnquam tempore violaturi sint; & dignam etiam pro damnis satisfactionem redduturi. Quod si ipsi communia fœdera fregentis, scite

Barbarorum
querela, &
initia diffi-
diorum.

scite vos ob perfidiam à Deo pessundatum iri. Quæ postrema verba tanta animi presentia, tan tóque spiritu pronunciauit, vt appareret id illi diuinitus iniectum. Barbari certè id & in præsens ita acceperunt, & confirmauit postea euentus: siquidem ij, qui vicium illum incolebant, & alij cum iis coniuncti, sancta pace semper manserunt in fide, & bono pacis adhuc perfuuntur: alij postmodum, qui à fide recesserunt, multis postea attriti bellis, ad internecionem delati sunt, paucis exceptis, qui Christianam fidem susceperunt.

RES interim nihilo minùs trahebatur, hæserantque Patres inter hostes in duos menses; cum quotidie Nóbrega Missæ offerret sacrificiũ. Sed, cum ad rem efficiendam, & ad priuatas Societatis rationes Nóbrega presentia in oppido desideraretur, neq; re infecta Barbari eos abire permiffuri videretur, & negotium de pace deserere non oporteret, periuasit Nóbrega Iosephus, vt tota re diuideretur, seque sibi obside relicto, ipse S. Vincentium rediret. Quo tempore tria sibi nocte vna diuinitus indicata exposuit; turrem Birritioeam, quæ faucibus eiusi ipsi imposta aditum claudiret ad S. Vincentium, ea ipsa nocte à paucis Barbaris, porta incensa expugnata esse, custodemque turris cum vxore interfectum, familiamque omnem in feruitum temp abductam. Præterea certum hominem

Nóbrega S.
Vincentium
redit.

ad S. Vincentium Patri bene notum, aduerso casu, plaustro supergrediente obrutum interisse. Tertio loco, onerariam e Lusitania ad Sanctum Vincentium breui appulsuram. Rediit Tamuyarum voluntate, Iosepho retento, Nóbrega: nauis quinto ab eo sermone die superuenit, & de Biritioca, & misero homine à plaustro oppresso rem ita se habere Nóbrega comperit, & cum leucis septem & viginti locus sancto Vincentio distaret. Quid ad ipsos hæ prænunciationes pertinerent, non satis apparet; nisi Biritiocæ expugnatio, obex ad impediendam pacem obiectus Emmanuelis prudentia fuit amouendus; eiusdemque prudenti charitate, opportunisque consiliis oppressi hominis fortasse de iis, qui familiæ ministrabant, calamitas alieuanda: nam quid opus esset ad uauis aduentum præsentia eius, qui toti domui præesset, conicere difficile non est. Siue enim Socij, aliæue merces ea nauis uehebantur, siue à prouincia Prætoris literæ, quæ ad pacem prodesse, siue à Societatis Prouinciali præfide literæ; mandatæque perferebantur; permagni intererat ipsum, & publicè totius pacis sequestrem, & priuatim suæ familiæ præfidem, in tempore adesse. Neque aberat periculum, ne præfecti aliqui militum turbulento homines ingenio, ac preferoci, cum supplementis ea nauis uenirent, qui quicquid de pace sancitum esset, rescindendum contende-

rent.

rent. Ad omnia hæc amolienda incommoda Nóbregæ præsentia momenti erat permagni.

PROFECTO Nóbrega, solus in tanta barbarie Iosephus relinquitur, & annum agebat ætatis suæ tricesimum, cum hinc vitæ periculû hostium feritas, illinc animi integritati labem fœdi incolarum mores intentarent; audis enim tum virorum, tum fœminarum corporibus, & obuia ad prauitatem illecebra, cuius continentie fuit, nullo comite, nullo custode, nullo suarum actionum teste, in tanta rerum absurditate saltem non pertentari; neq; tamè Nóbrega reprehendendus, qui quantam virtutem quantis periculis crederet, optimè nosset. Sed, vita neglecta, eaque penitus diuinæ prouidentiæ commissa, totum se Iosephus ad animi tuendam arcem contulit. Erant sensus ad aspectu auertendi, erat mens, cogitatioque in Deû defigenda, ne qua turpi earum rerû specie, inter quas assidue versandum esset, commoueretur. Quamobrè ad nora sibi, uisitatq; præsidia confugit: erat ei solemne, noctium parte modica somno cõcessa, reliquam diuinis precibus, diuinisq; cõmèrationibus transigere, reliquo toto tẽpore nunquã à diuina cogitanda præsentia animum abducere. Id multo intentius sibi faciendû indixit in medio periculorû turbine. Adhæc ieiunia, aliâsq; vitæ asperitates, quibus rebellantes animi motus cohibentur, & se liberius mens in Deum erigit, adhibenda

Iosephus solus inter hostes pacis obsessus relinquitur.

benda esse censuit; in primis verò diuinam Matrem aduocandam; cuius tutelam iam pridem se commiserat; cuiusque patrocinio se fore tutum, nequis è camino Babylonis ad animum vapor afflaret, confidebat. His septus munimentis & ipse aduersus ea, quae circumstabant, tentamenta reddebatur firmior, & insidiatoris hostis artes eludebatur, tela è manibus extorquebantur. Quare, præter negotium de pace, quidquid à precatatione, & piaque commentatione ei superesset temporis, id totum ad Barbarorum vilitatem conferebat, cum iis de diuinis rebus, deque animi salute sedulò agebat, statos, quotidianosque conuentus Carechisini causam agebat, audiebantque eum Barbari libenter, quae diceceret, ad animum mittebant, præcisque illius ex animo obtemperabant; multique idonei essent ad Baptismum, nisi pro loci, gentisque natura timenda esset inconstantia. Infantem tantum à partu semimortuam baptizauit, quae repente conualuit, paucis tamen post diebus in caelum euolauit; & infantem alterum, quem quòd adulterino patre natus esset, viuentem crudelis auia terrae infoderat (nam licet illegitimi concubitus apud eos odiosi non sint, murò sibi culpam indulgentes, alienam tamen prolem alere illis graue est; ergo culpæ foeditatè in iis puniunt, qui culpa carent) id cum rescisset Anchieta, locum sibi curauit indicandum; humum tollit, & puerum

*Infantes duos
baptizat, qui
qui paulo
post moriuntur.*

viuentem adhuc extrahit, cum semihoram ipsam terra opertus iacuisset; baptizat, adhibitis mulieribus, quae ei lac præberet; paucis tamen & ipse hebdomadis ad suam prædestinationis brauium hinc abiit. Et quidem iam antea S. Vincentij cum Catechumenos ibi instrueret, cognouit femileuca ab oppido mulierem Ethnicam infantem peperisse; quem, quòd mancus esset, & membris deprauatis, illò offensa vitio, humano sensu amisso, vteri sui fructum viuentem sepelierat. Accurrit confestim Iosephus, infantem extrahit: & cum vitam eo adhuc reliquias superesse sensisset, baptizauit; baptizatus paulo post inter eius manus expirauit. Sed noti erant quotidiani hominis labores, nota vitæ consuetudo, quae quanto erat ab illorum consuetudine remotior, tanto maiorem Barbaris admirationem commouebat. Ergo illum tanquam aliquid humano modo maius suspiciebant, amicum Dei nominabant; secretos cum Deo sermones habere dicebant, & quòd in corporis doloribus, morbisque remedia illis indicabat, amabant vehementer.

*Iosephum Barbari tanquam
virum sanctum suspi-
ciunt.*

ACCEDEBANT & alia, quae Barbaros maiorem in admirationem adducebant. Erat illi vitatum quotidie, dimisso Catechisino, ad vires animi recreanda; in agro aliquantisper ambulare; atque è codice horario, etiam nondum sacris ordinibus initiato solemnem diei psalmodiam percurrere. Obseruatum est per-
lepe

fape admiranda species auiculam, multis, pulcherrimisq; coloribus distincta, ad ipſus ſolitã eo tempore aduolare, hilarique tripudio modò illius humeros, modò brachia, modò etiã ipſum librum inſilire. Ea ſiue naturalis auis ad hominem in priſtinã ſtatum innocentia reſtitutum adcurrerat, ſiue diuina ſpecies, ad vitã declarandã innocentiam, à Deo immiſſa, ſe obiiiceret, non diiudico: colonus certè Piratinganus, qui fortaſſe vltro, citroque de pace mandata ferens, commeabat, iuratus teſtis id ſe vidiffè aſſeueratuit. Sed id genus alia ſap̄ius eidem contigiffè cognoſcemus. Verũm, quã erat in ſandãam Dei Matre pietate, adiecit animum ad eius laudes Latino verſu celebrandas. Sed quã pãgendi copia in tanta barbariẽ vaſtitate: non libri, non charta, ne ſtylus quiddẽ, aut res alia ad exaranda grammata ſupperebat: quoniam tamen ſandãa Matri id promiſerat, bono memoriẽ, quo excellerat, ſibi vtẽdũ cẽſuit, quod in magnis ingeniis, & ad ſcribendum accuratẽ exercitatis in ſolens non eſt. Exorſus igitur à puriſſimo eius conceptu, omnem illius vitã ſeriẽ, ad eius in cœlum vſq; aſcenſum, ad vſque diuinitatis conſeſſum, diademãque ei cœleſtis regni impoſitũ, Elegiacò earmine pertextuit, omnibus vitã partibus, myſterisq; diſertè explicatis; figurisq; & oraculis, quẽ de ſacris literis, ſanctiorũq; Petrũ teſtimonio ei tribuũtur, illuſtratis. Profuit id illi non modò ad ſuã fructum pietatis, ve-

rũm

B. Virginis
vitã Latinò
carmine
pangit.

rũm etiã, vt ipſe indicat, ad vitã, & libertatẽ: & quod ille in primis optabat, tractatione ſacerarũ ipſius laudum puriſſima Virgo eius mẽtem ab omni, quẽ immineret labe, purã, intentatãq; ſeruauit; quod ipſe in earmine, quod mox ſubiiciemus, diſertè teſtatur. Et multis annis poſtea, cũ iã & Sacerdos, & multa eſſet apud omnes auctoritate, Sacerdoti alteri nõ obſcurè declarauit. Querebatur iſ cum Iosepho, multas, ſcẽdãſq; cogitationes ſibi moleſtas eſſe, nec poſſe illas, omni adhibita cõtentione, ex animo eicere, quin vltro ſibi, & inuito, & omni conatu reluctãti obuerſaretur: proinde ab ipſo petere, Deũ rogarẽ illã ab ſe vt moleſtiam abigeret. Non eſt laudanda, inquit, poſtulatõ hæc, quaſi in periculo Deo præſcribamus, quid ab ipſo velimus, & infinitã illius prouidentia præuertamus; non æquũ eſt à Deo petere, à nobis vt certamina remoueat: eſt enim id totũ ipſius prouidentia relinqũdum, & quantũ cuiq; committendum, ac quã in diſcrimina quiſq; ſit coniciendus, ipſe ſolus nouit, qui quãrũ in quoq; ſit viciũ iuſtiſſima reutina expẽdit: quin tu potiũ ab illo petas, vt tibi in periculo præſtò ſit, opẽq; ferat, ac faciat cum tentatione prouentũ; & cũ Auguſtino dicas: *Da quod iubes, & iube quod vis.* Hac ille plurimũ petitione deletatur, quã præteriti, quod optat, nouo etiã in hanc vitã meritũ premio cumulat. Quod ſcio, ſubiunxit, alteri contigiffè, qui longo tempore inter

Sacerdotem
ſcẽdã
tentationibus
liberat ſuis
precibus.

ve

vehementes, ac perpetuas occasiones conflictatus, Filij, Matrisque diuinæ auxilio non modò lapsus non est, sed præterea etiam certum ab utroque testimonium accepit fore ut nunquam in eiusmodi periculis laberetur. Non dubium, quin & de se, & de hoc ipso sive quasi relegationis tempore loqueretur. Accipit consilium Sacerdos, & cum aqua ipsius animi cum Deo coniunctione, tum Iosephi precibus factus est voti compos: triduo enim ab eo sermone Iosephus Sacerdotem eundem ad se accitum certo promisso confirmauit, nullas & in posterum eiusmodi molestias obuerfaturas; modò ipsum non pigeat omni cautela suâ ipsius curæ inuigilare. Idquæ Sacerdos ipse omnino sibi contigisse, ut Iosephus prædixerat, testatus est.

Et quamuis tanta esset per hæc tempora Barbaris admirationi, ut diuinum aliquid in eo viderentur, ab insita tamen feritate; cum viderent negotium de pace duci longius, quasi morâ impatientes; metu, ne alitè illis è cauea euolaret, mortem illi minabantur, diemque certam denuntiabant; qua die morè suo essent eum festis epulis voraturi. Pàra te, inquit ebat, Iosephe (vtar illorum modo loquendi) & satia te luce Solis; nam te in certam diem ad festum conuiuium destinauimus. Quibus ille placidè respondebat: Non me interficietis; nondum enim venit hora mea. Cùmque ex eo postea quæsitum esset,

qua

Barbari Iosephum se uoluntati miserantur.

qua id fiducia tam constanter sibi polliceretur: Matris, respondit, Dei promisso, non permissuram se mihi vitam eripi antè, quàm ea, quæ de illius vita, & laudibus meditarer, perfecissem.

NEQUE sibi tantùm, sed & aliis etiam liberationem, & incolumitatem prædixit: nam dum inter Barbaros pacis sequester moraretur, pendente adhuc negotio de pace, Tamuzæ, neglecta fide, perseuerantes adhuc in iniuria è Vincentianis finibus Lusitanos aliquot captiuos asportarant. Accedit ad agendum de illis redimendis Iosephus, cum iam transacta essent omnia, prærium expectabatur. Et quoniam in rebus transigendis nihil est minùs expeditum, quàm aut pecuniæ, aut pacti pretij representatio, angebantur animò tum captiui, tum Barbari, quòd res duceretur longius. Itaque eò venerant, ut captiuos iam ventri, & gulæ destinatos occidere pararent. Accurrit, re cognita, Iosephus, breuem vnus dieculæ moram interponi postulat. Postero die manè, cum Sol ad eum locum venerit (& locum manu indicabat) omnino præsto futuros, qui illis satisfaciant. Homines ipsi notos nominabat; numerum, genùsque vestium, aliarumque mercium, quas pro captiuis commutarent, commemorabat (nam pecuniæ apud eos nullus est vsus) id ni fiat, suam se quoque vitam ipsorum lanienæ obiecturum. Ea obtestatione Barbari spem promissi expe-

Captiuos alios Lusitanos periculo liberat.

F

iri statuerunt: nec spes eos sefellit. Vt Iosephus promiserat, sigillatim cuncta euenerunt, & cōmutione facta, capiui liberati. Verū hos, præter prædictionem, opera etiã adiuuic: alterum sola prædictione periculo liberauit. Erat hic Arias Fernandus postea colonus Ianuariensis, Iosepho admodum familiaris. Is ad Iosephum venerat, seu cum mandatis, seu quauis alia de causâ. Eum Barbari retinere in escam cogitabant: quod cum ille sensisset, Iosephum de suo periculo admonuit. Vtuit esse solitium Iosephus, certumque in litore locum indicauit: postero die eò nauigium appulsurum; qui concesso, in tutum se raperet, & ita prorsus euenit.

Qui nodi ad expediendam pacem obiecterentur, non inuenio: sed probabile est; Gallis præsertim inter hostes commorantibus, multa cum Tamuyis de Lusitanorum commodis, quæ hic Iosephus; illic Nóbrega conciliaret, fuisse transigenda, ita nunciis vtrò, citròque mittendis, rem in longiorem, quam putabatur, diem extractam esse. Vltra tertium mensem à Nóbrega discessu inter sua pia studia, interque minas Barbarorum, tanquam inter sacrum, & saxum summæ vir innocentie versatus, feliciter tandem, Dei ope confecta pace, summa cum omnium læticia, deducentibus eum Barbaris, S. Vincentium rediit incolunjs. Ibi ex longo exilio, arūnsque recreatus con-

Arias Fernandus.

Confecta pace Iosephus S. Vincentium rediit.

contulit se ad eam perficiendâ, poliendâque quæ in hostium potestate cōstitutus de Beata Virgine commentus erat. Carmen totum in bis mille octoginta sex disticha extenditur; quod eidem Virgini matri, adiecta ad calcem eiusdem metri apostrophe, dedicauit: cuius cum fragmentum allatum sit, expedire visum est, ad ingenium duntaxat degustandum, hoc loco adscribere.

Eni bi que voui Mater sanctissimâ quondam

Carmina cum sauo cingerer hoste latius.

Dum mea Tamuyas presentia miingat hostes,

Tractâtoque tranquillum pacis inermis opus.

Hic tua materno me gratia fouit amore;

Te corpus tuum mens quo regente fuit.

Sapius optaui, Domino inspirante, dolores,

Surâque cum sauo funere vincula pati.

At sum passa tamen meritâ mea vota repulsam,

Scilicet heroas gloria iamâ decet.

Conciliata pace cum Tamuyis, duo eorū paggi, seu terrarum tractus, vti paulo antè meminimus, qui Ianuariensis oræ partem, & qui Caput frigidum tenebant, freti Gallorum armis, à cōmuni totius gentis consilio seiuñcti, bellū continuarunt. A Regina interim supplementa ex Lusitania mitrebantur.

Supplementa ex Lusitania mittuntur.

ANNO inde 1564. Prætor Eustachium Salâ, fratris filium, ac summum rei bellicæ Præfectum cum classe ex Lusitania aduecta, & nauibus ex ora Brasilia contractis ad res Ianuarienses cognoscendas, bellumque ostentandū mit-

rit, etque mandat, vt hostium consilia, & apparatus, & quæ belli natura futura videatur, exploret: ac, si se fortuna præbeat, hostem, si possit, in altum ad prælium eliciat. Erat formidolosa rerû facies, nil nisi hostile cernebatur, sinus canoïs bellicis referens: litora circumquaque Tamyarum manipulis ad bellum paratis frequentia; apparebaturque Gallorum consilio administrari omnia. Lusitanus, cognito hostiû apparatu, & consilio, & arte geri omnia; cum sui potestatem hostis nõ faceret, nec se satis instructum ad eos intra sinum lacerandos sentiret, contentus illa ostentatione, cum aduersus prodiret nemo, ad suppleendam classem, canoarumque auxilia accersendam S. Vincentium rediit.

Anno Domini 1565.
Lusitanorû
classis aduer-
sus Ianuariorios soluit

ANNO demum 1565. 13. Kalend. Februarias, qui dies S. Sebastiano Martyri sacer est, quem Regi cognominem totius belli præsidè inuocarunt, bene instructa classis è Biritioæ portu soluit. Erant maioris alucei oneraria sex, minoris magnitudinis, ad explorandû, aliâsq; opportunitates speculatoria nauigia, lèbîq; ad varias expeditiones nonnulli, canoæ non plus nouem. Hac classe Lusitanus mense Martio incunte in insulas ostio sinus appositus occupat. Ibi dum in ancoris Prætoriam nauem prætolantur, deficiente comœatu, auxilia indigenarum, quæ canoïs vehabantur, vt sunt Barbarorum ingenia, minima quaque oblata offensione, mobilia, constituerant se clam subducere, arque in suos fines remeare. Venerant cum

cum classe à sede S. Vincentij Sacerdos è Societate IESV Gundisalvus Oliueria, & Iosephus Anchieta nondum ad sacros ordines admotus. Fortè inuisunt officij causâ, vt sit, auxiliâres: ab ipsis certiores fiunt de nuper in isto consilio; frustra tempus teri, Prætoria nauis expectanda, quæ nauem venit; lembos tres, qui ad petendum comœatum missi essent, non apparere: diaria malignè suppeditari; nõlle se extremam famè opperiri. Hic Iosephus eos bono iubet esse animo, spem in Deum, coniciât, fidem datam seruent; non præteriturû diè posterum, quin largam Dei benignitatem experiantur. Haud multû temporis ab eo sermone præterierat, cum eodè diè lèbî tres, qui erant in expectatione, è S. Spiritus Præfectura alimētis onusti comparent, & postero diè bene manè Prætoria superuenit. Ita Iosephi opera auxilia reueta, & fides illius prædictionû constituta. Aduentu Prætorie classis vniuersa sinû inerat, nauibusque commoda in statione collocatis, captoque loco opportuno, munitiones vrbis instar, aggeribus, vallo, & fossa cingit. Ex hoc loco bellum in duos ipsos annos tractum est, Oliueria & Anchieta, dū armis milites dimicant, auxilia cœlestia implorantibus. Et sanè milites nullo loco suam desiderari pietatem passi sunt. Dixisses eos non magis ad præliandum, quàm ad pietatem exercendam in armis esse. Inde factum, vt ex prælio prospero seuentu redirent. Et verò plus armis pietatis, quàm ferro, & præliis profectû est: nam cum

Iosephus re-
tinet auxi-
lia sociorum
ne secedant.

Classis Lusitanorum sinum inerat: ibi bellum geritur.

longè impares numero Lusitani hostium essent multitudini, & admixta essent arma Gallo-
lorum, & militaris pro captu gèris disciplina; cœleste tamen auxilium ita luculenter apparuit, vt contrâ quâ olim Egyptij aduersus Is-
raëlem, nostri dicere possent; *Adoriamur hostes nostros; Dominus enim pugnat pro nobis contra illos.* Multi enim ei nostris lethaliter sagittis vulnerati, leuissima curatione breui tempore conu-
luerunt. Et sanè vehemètes sunt illorū arcuū emissiones, grauiusq; sagittarū ictus; vt multi magis illos, quàm sceloporū nostratiū glandes reformident. Alij globis eardem fistularū in-
tegro adhuc impetu ex propinquo in pectore percussi, nō secus ac si lothica periculo probata recti essent, ictum illâsi euaserunt, globo illis ante pedes delabente.

Petrus Leitanus primus Episcopus in Brasiliam venit. Iosephus Bahyam mittitur ad sacros ordines suscipiendos.

INTER has turbas Societatis Patres Iosephū Anchieta à Ianuariensī bello Bahyā reuocatur, vt sacris ordinibus initiatus Sacerdos ferret: tunc enim ad Brasiliā ordinandā, regendamq; Ecclesiā Episcopi munere primus venerat Petrus Leitanus, vir in Lusitania & genere, & suis laudibus clarus. Ergo ad rei diuinæ fructū magni interesse omnib. visū est, Iosephū primo quoq; tēpore nulla interposita mora Sacerdotio ornari. Ex itinere eū Nóbrega, qui S. Vincetio, & reliquis circa sedib. præerat, sedē Spiritus sancti cū vicis, alijsq; maiorib. Ecclesiis ei sedi attributis inspicere iussit, vt siquid opus esset, corrigeret, cōponeretque, tâta in nō grādi ætate indoles, & in homine non dū Sacer-
dote

dote perspècta virtutis, & prudentiæ inerat auctoritas. Quo d munus multa cū omniū pace, & probatione administravit. Gundifalvus Oliueria interim solus in Ianuariensibus castris rem Christianam Deo precibus commendabat. Hostes iam Gallo-
rum disciplina exercitati, freti multitudine, & aduenarum sclopis, ausi sæpe sunt nostrorum munitiones adoriri. Castra erant exigua instar vrbs; tabernacula ex paleis raptim compacta: locus altari, temploque, & sacris rebus itē ex paleis excitatus; contectusque. Contigit vt inter castrorum oppugnationem cū Sacerdos Oliueria ante sacrā aram in genua applicitus Deī imploraret auxilium, sagittæ supernè euolantes suo lapsū super sacellum deciderent, perfosisq; tecti paleis, circa orātis corpus humo infixæ hærerēt; illius tamē corpus, quasi diuina manu submota non attingerent. Id milites, interquiescente per vices prælio viderunt, cū & ipsi modico spatio ad preces cōfugerent; admirati solū circa orantem sagittis horre-
re, Sacerdotem verò telis circumseprū, in columnem persistere in precibus, donec hostis ab oppugnatione pelleretur. Quæ res maiore animo militis cœlesti percepto auxilio, ad repetendū præliū reuocabat.

FESSI tandem Tamuyæ belli diuturnitate, ac perterriti toties irriti conatus, cū plerūq; à prælio male accepti, ac magno cum damno redirent, statuerunt vno prælio de tota belli a-
lea decernere; docti nimirum ab adueni-

Hostes Lusitanorum castra adoriri cur.

Prælium eorum prælium

ad vires ingenium, & artem adhibere. Et sanè prudenti consilio instituta res est: sed diuina prouidentia meliorem partem tuendam suscepit. Missa castrorù oppugnatione, induciarumq; à prelio interposita tātula quiete, quàm maximum numerù contrahunt canoaram; ad veteres, nouas lōgè à Lusitanorum statione in ipso sinu fabricare adoriuntur: cētum & octoginta toto illo tempore instruxerūt, eaq; spatium leuè vnus à Lusitanis ab dito in recessu in insidiis collocāt. Inde earum non magnus numerus prodit; hostem prouocat ad prælium: nec Lusitanus certamen detrectat. Quinq; canoar, quæ reliquæ erant (nam Vincentiani auxiliares, pertati militiæ, dilapsi quatuor abduxerant) aduersùm à Præfecto Sala mittuntur. Prælium committitur: Tamuzæ vix confertam manu, vt inter ipsos conuenerat, simulata fuga nostros audaciùs insequutos in insidias pertrahunt. Inde maior canoaram numerus Barbaris auxilio accurrit. Circuuctus Lusitanus non animum despondit, sed diuino fretus auxilio fortiter resistit. Fortè inter pugnantem vna è nostris canois ictum bōbardę explosões sulphureū puluerē inflāmauit, propugnatoribus aliquot semiuitis in mare eiecētis; qui tamenantes ad suos euaserunt. Ea flāma territa Tamuzarum ducis coniux, quasi ingens incendium aduersus ipsorum classem tortum eos confestim esset absumpturū, clamoribus, euiatūq; omnes perterruit, ipsaq; cum duce fugā

con

Tamuzæ mē-
stro territi
omnes dis-
fugiunt.

confestim arripuit. Ducem, & qui instatione erant, & qui præliabatur, relicta pugna, ad vnū omnes quàm effusissima fuga sequitur. Tunc apparuit ingens canoarū numerus, & magnitudo periculi perspecta. Nostris ad speciem aliquandiu fugatos insequuti, se tandem receperunt. Laudes pro magnitudine beneficii Deo redditæ, qui ipsos illo die ex tanto periculo liberauit: neq; enim muliebres solum clamores hostes in fugam verteret, sed multo magis obiecti diuinitus terrores: ipsi enim hostes postea facti sunt, se admitanda specie bellatorē in armis vidisse fortiter præliantem, & de canois in canoas admirabiliter transilientē, qui suo terrore vniuersam ipsorum aciem cōpleuit. Eum S. Sebastianū, in cuius patrocinium se dederant, Lusitani fuisse interpretati sunt. Et sanè credendum est maiorem etiam nostrarū canoarū numerum ipsis apparuisse: quippe illa diuini propugnatoris vmbra non tantam faceret ostentationem tam exiguo canoaram numero; neq; solum scæmendium illi, sed hostibus omnibus terrificum incendium obiectum esse.

ANNO demum 1567. Prætor ipse Mendes Sala ipso die festo S. Sebastiano dicato noua cum classe, & nouo etiam nobilium cum suis copiis comitatu superueniens, hostes è toto situ exturbauit, eosq; intra ipsorum fines totis viribus persequutus multa clade attriuit: duos eorum vicos, quibus se Galli muerant, excidit; totūq; sinum Ianuariensem hostibus ex-

Anno Domini 1567. Ianuariensis sinus in portum restatorem venit.

F 5

purgatum in potestatem redegit.

Vrbs S. Sebastianus, & in ea Collegium Societatis Iesu extruitur.

PACATIS rebus omnibus, frequentiꝫ colonia deducta, locum muniendam vrbi, priore opportuniorem designauit: quatuor castellis, vt Saluatorem ad Bahyam communiri, faucisque sinus hinc inde castellis excitandis claudi iussit. Quo tempore area Collegio Societatis IESV extruendo Sebastiani Regis iussu attributa, vestigal etiam eiusdem Regis liberalitate, ad quinquaginta Socios alendos constitutum. Vrbe sanctum Sebastianum nominarunt, non solum religione nominis Regi bene ominati; sed pia etiam grati animi significatione sancto Caeliti grates pro modo rependentes, ob felicia euenta, quae vel eius die festo contigerunt, vel ab eodie eorum initia profecta sunt: nam & haec ipsa victoria circa eum diem, vt diximus, relata est, & biennio antè Eustachius Sala eiusdem diei auspicio sinum ipsum intrarat; eiusdemque sancti Martyris inuocato parrocinio bellum exorsus erat; praesentemq; opem tum in canoatum, tum aliis in praeliis senserunt. Ita satis firmum munimentum aduersus impietatem constitutum.

Ignatius Azebedius Visitator Societatem circa Ianuariensem sinum ordinat.

VENERAT eadem classe ad Ianuariensem sinum cum Praetore obeũde suae diocesis causa Episcopus Leitanus; & vnà cū ipso Ignatius Azebedius, Societatis IESV Sacerdos, is, qui paucis inde annis è Lusitania cū magno Socio-

FRUM

rum numero Brasiliam repetens, Oceanū clauo suo, & comitum martyrio consecrauit. Is per id tempus à Francisco Borgia Societatis IESV Praeposito Generali missus Visitatoris munere in Brasilia Societatem regerebat. Eodē quoque comitatu & Iosephus Anchieta nouus Sacerdos: sed hic in Vincentianam sedem se retulit, ibique mansit Azebedius Visitator Praetorem, & Episcopum ad Ianuariensem sinum sequutus; pro suo munere Collegiū Societatis, Collegiūque fundationem admisit; & totam regēdi Collegij rationem, disciplinamque ex praescripto Societatis ordinauit. Ceteras circa sedes Societatis, S. Vincentium, Sanctos, Piratiningam, Spiritum sanctum, aliaque loca minus nota Sebastianensi Collegio, cū perfectum esset Collegij, & vrbs opus, & sedes, formaque Collegij constituta, regenda attribuit; vt ad vnum omnes caput, tanquam corporis vnus membra referrentur, & vno omnes regimine, quasi familia vna cōtinerētur.

Iosephus frater Sacerdos rediit S. Vincentium.

INTER haec, vt ratio temporum suadet, iter faciebat Iosephus cū Emmanuele Nobrega, & cum iis Arias Fernadus iā colonus Ianuariensis eodē contubernio pernōctabat; cū Iosephus noctis cōtincinio Nobregā interpellat. Vigilasne inquit; cū sensisset vigilansem: Grates, inquit, agamus Deo; nostri enim victoriae ex hoste retulerūt. Hęc Arias somnū simulans norauit. Poruit illi nocte, quae cōsequuta est, ea victoria inter cōtēplationē indicari: attamē quae victoria

ria

ria fuerit, quia notatum non inuenio, coniectura ducor ad credendum hanc Prætoris de Tamuyis fuisse, cum hostibus ex omnibus Ianuariensibus finibus extrahatis, tota Ianuariensis regio in potestate venit; nam diuina illa canoarum victoria quo tempore data est diuinitus, Iosephus Bahya factus Sacerdos nondum redierat. Reliqua, quæ postea consequuta sunt bella, non tam periculose alexa fuisse videntur, vt sollicitum quæquam habere debuerint.

At Iosephus Sacerdotis auctus, maiore cepit cum auctoritate, & fructu ministeria Societatis exercere, & in opere iuuandi homines versari, vt ea, quæ proximè narraturi sumus, declarabunt. Iam antè à primo Gallorū in Ianuariensem sinū aduentu, nonnulli inter milites Caluiniano veneno imbuti immixti Catholicis venerant. In iis quidam Ioannes Boullierius homo lingua præptus, & faceris, Latinarū, & Græcarum literarum, vt sunt Hæretici, non iners ostentator, Hebraicæ quoque lingue non nihil tinctus rudimentis; in locis verò sacrorū scriptorū cōtrouersis, quibus peruersum Caluini dogma se factat, audacissimè versatus; quod cōmilitones sanos in fide pestifero afflatu perentaret, vel quo alio crimine, certè hæreseos, erat à suo ducè Nicolao Villaganonio viro Catholico puniendus. Quod ille per sentiens, vnà cum tribus comitibus ad Lusitanos S. Vincetium transfugit. Et fortè per id tempus in Gallia pestifera Caluini dogmata satanico flatu

Ioanes Boullierius in Brasilia Caluini venenum spargere conatur.

succensa tantum seditionum incendium excitarent, vt potentissimos Reges multos annos fatigarint. Cuius nefarij deprauatoris potissimum consilium fuit falsa specie, quam ipse finxit Euangelij, homines ab Ecclesiæ reuerentia primùm, deinde à suorum Regum fide subtrahere; orbemque vniuersum in sui doloris, inustaquæ turpissima ignominia nota vltionem excitare, atque perterere: tantum in animo pietatis vinculis exsoluto impotens potest audacia. His plenus spiritibus Boullierius diu ita inter Lusitanos versatus est, vt pestiferum virus non se proderet. Ad extremum pruritu percitus afflanda corruptelæ, necdum suo inter suos periculo satis doctus, temerario ausu fortunam tentare non dubitauit inter alienos, ratus vbiq; eadem hominum ingenia tarda, & hebetia, qualia inter Tamuyas, se reperit: neque in tam ab humano cultu remotis finibus canes ad custodiam aduersus lupos aduigilaturus. Erat Hispanorum loquela bene exercitata, & vt erat non infacundus, & vrbanus, & à natura instructus ad sermonem lepore, & facetiis condendum, nactus homines armorū, quam iuris peritiores, iucunditate sermonis se iis insinuauit, sensimque confabulando interitum, & iocos sensa quadam cepit adspargere, quibus Sacramentorum vsum, sacrarum imaginum cultum, indugentiarum vim, & Romani Pontificis potestatem eleuabat. Neque ij,

que ij, quos decipiebat, dolum sentiebant; sed zizaniorum semen conceptum in scij fouebat. Vnde magnum ille sibi apud vulgus imperitū eruditionis nomen compararat: non potuit tamen tanta res tam artificiosa calliditate tractari, vt homines ad Ecclesiæ excubias peruigiles falleret. Aloysius Grana Societatis Iesv Sacerdos, rem odoratus, primus insurgit; duobusque in oppidis S. Vincentio, & Sanctis (est vtrumque frequens oppidum, alterum in continenti litori impostum; alterum è regione in insula Vincentiani sinus, vti supra descripsimus) pro concione populum dedocuit, sapiusque iisdem de rebus, & publicè, & priuatim disputando, eos, qui venenum imbibebant, sanauit, ceteros vt callido ab impostore sibi cauerent, acertim admonuit. Acciditq; vt cum in oppido Sanctis concionè alia dere meditarus suggestum conscendisset, ipso conspecto, priore argumento repudiato, totū sermonem ad eius fallacias redarguendas conuerterit, tanta vi, tantæque copia, vt si octiduum totum ad eam se disputationem comparasset.

SENSIT homo astutus se peti, & vt erat versipellis periculum audacia studuit depellere. Dato operam Aloysium vt sibi concilieret, & cum ipso tanquam homo & ipse eruditus literis amicitiam coniungit; sapius inde cum ipso multa de doctrina communicauit: cum semper se in omnibus cum Catholicis sentire lingua

lingua tenus profiteretur: attamen ouina pelle ad præsens assumpta, vulpinum ingenium nõ excussit; sed venenum clam magna dissimulatione propinabat, serpebatque malum sensum, nisi excinderetur; ad quod auerendum tribunal Ecclesiasticum hominem coërcuit; vincitumque Bahyam ad Episcopum misit. Sed siue hunc, vt ibi, vbi fel draconum euomuerat, puniretur, Bahya ad finem Ianuariensem in vinculis pertractum; siue quemuis alium ex captiuis Gallicis, paris facinoris conuictum, & in hæresi pernicem, statuit Prætor post victoriam Ianuariensem in oculis hostium extremo supplicio afficere.

AD eum adiuuandum, quoniam Latine cum illo agendum erat, neque ibi è Societate Iesv quisquam erat, præter Azbedium, maioribus curis occupatum, accersitus est sancto Vincentio Iosephus, qui, cum initio difficilem hæreticum experiretur, impetrauit vt res aliquandiu proficeretur: nec passa est diuina prædestinatio electam ouem sibi eripi è manibus; nam quæ precibus ad Deum, quæ rationibus de eius salute sollicitus nouus Sacerdos, diuina in primis ope ab sua duritia auulsam ad veritatis cognitionè hominem traduxit, & cum Ecclesiâ reconciliauit; illèq; vniuersa culparum omnium confessione animæ suæ statum ad optimi magistri pietatis præscriptum composuit. Et, quo

Hæreticum hominè morte multatum ad fidem conuertit, & in extremo vitæ adiunxit.

quoniam quo tempore in eum lege agebatur, carnifex imperitus minùs commodè sua exequabatur ministeria, reus indignè ferebat excerbati sibi inepthi hominis imperitia carnificinam, veritus Iosephus, ne homo iracundus, & recens ad Catholicam pietatem traductus, breui illo temporis momento æternæ mortis veniret in discrimen, castigatione carnificem monet, qua ratione expeditè illo munere defungeretur. Ita hominem proum ad iram, summo in salutis discrimine versantem, in tuto animæ suæ statu, ne excideret, rerinuit. Admonitus deinde, qui non esset veritus canonicum impedimentum, notamque à sacrarum rerum functione amouentem? Quia impedimentum illud, respondit, à diuina offensione seiunctum, suis remediis non caret. Anima illa si extremò illo tempore, quod erat in procliuè, à suæ salutis statu excidisset, nulla spes supererat illam in omnem æternitatem reparandi: quam vt in eo retinere, non me pigeret illa notarum labe vitam omnem agere. Factum prima specie reprehendendum, cognita causa, & sapiens, & admiratione dignum iudicatum est. Nec defuit, vt ille dixerat, ad notam abolendam cum suis remediis potestas; rantum in eius animam diuinæ causæ ruendæ ardorem succendebat ipsa, qua perpetuò cum Deo fruebatur coniunctio: vt nõ modò nunquam à recto tramite exerraret; sed multa etiã cognosceret, quæ non nisi ex æ luce haurirer.

REBVS

REBVS ad sinum Ianuariensem constitutis, Prætor vrbis edificandæ, sinique muniendo Saluatori Corréa Sala, qui in Eustachij Salæ demortui locum summus rei bellicæ Dux successerat, præfecto ad Bahyã se retulit. Hostes porrò, quantum stationibus, & Ianuariensi regione deiecti, in sua tamen pertinacia hærentes, circa Caput frigidum, ad quod illorum fines pertinebant, se munierunt. Est caput frigidum promontorium à loci natura dictum, à sinu Ianuariensi in Orientem non ita longa navigatione distitum; nam à S. Vincentio ad hoc vsque Caput ora Brasiliæ recto tramite tendit in Orientem, inde in Septentrionem vertitur. In ipso flexu, inter vicissimum secundum, tertiumque gradum altitudinis duo excelssi montes, Austro auersi curuant. litora; hi portus duos, includunt; quorum prior duo habet ostia, aterum, Orienti, alterum Boreæ, quem Erpordestem nauigantes nominant, obuersum. Portus alter recta Septentrionem spectat. Regio ipsa montosa, brasili ligni in primis ferax: cuius maxime mercis emolumento Galli negotiatores, dynastaque instructis ad bellum nauibus in hæc loca nauigant.

Ex hoc promontorio, dum Galli colligendis mercibus dant operam, Tamuye Vincentianos, aliòsque maritimos fines, maris oram adlequentes, damnis vitro, citroque inferedis, accipiendisque infestabant; subitòq;

G

Caput frigidum.

sape aduentu viros, ac mulieres in seruitute, aut in escam abducebant. Et res contigit, quae, quanta luce Iosephi animus diuinitus perfunderetur, declarauit. Christianae mulieres duae indigenae sorores erant, amba matrimonio coniunctae: altera in oppido S. Vincentio, altera in vico extra oppidum degerebat. Venit vicana intra oppidum ad forem in opere iuuandam. Lychnos ceratos faciebant, qui in cylindros, aut commodiorem aliam formam conuoluti ad primatorum nocturnum lumen adhibentur: his enim industriis opera, & vitae cultui assuescunt. Inter opus vicana ex liquataeeta candelas duas sibi componit; rogata, cur id faceret: vt has, inquit, ad Patrem Iosephum deferam, quibus vtatur ad Missae sacrificium, quod mea causa offeret, cum sancta fuerit. Id nimirum dicere voluisse videtur; cum pro fide Christiana ab hostibus interfecta martyrium obiero. Quo id acta spiritu loquuta sit, statuere meum non est. Crediderim certe, ad diuinam in Iosepho declarandam gratiam, ipsam insciam de se propheticam afflatu pronuntiasse. Desert ad Iosephum, adiecta ea petitione, candelas suas. Haud ita multo post Tamuya, excursionem factam in Vincentianos fines, cum captiuos alios, tum hanc inter eos mulierem abduxerunt. Hanc ad ortus vnus e principibus praedonum, vt violaret; adducere nunquam potuit, vt assen-

Exuentus admirabilis
Christiana
mulieris Iosepho diuinitus
indica-
tus.

assentiret: quin virili animo reluctans, contestabatur magna libertate, se Christianam esse, & Christiano coniugio copulatam, nolle diuinam legem violare. Ea constantia offensus Barbarus, ratus se a muliere contemni, magna crudelitate eam interfecit. Illo ipso die Iosephus rem diuinitus edoctus, duabus illis prolatis candelis, ad Missae sacrificium preces, sacrasque lectiones adhibuit, quae ad cultum vnus Martyris sunt instituta: & nomen etiam mactatae feminae, tanquam caelo iam donata legitimis locis ritè pronunciauit; cum tamen regio, in qua illa caedes commissa est, plus triginta leucis S. Vincentio distaret. Rogatus a Nóbrega Iosephus, quanam esset sancta illa mulier, cui Missa cultum exhibuisset illo die, nomen prodidit mulieris, inter Vincentianos nota pietatis, quam illo ipso die causa diuinæ legis, & pudicitiae seruanda a barbaro Tamuya occisam esse asseuerauit. Haud multo interiecto tempore, multi ex iis, qui vna capti erant, redempta libertate, inde rediere, qui totius rei seriem enarrauerunt.

Non huic dissimile factum alterum, non incommodum visum est, huic narrationi adiungere. Ipso die festo S. Ioannis Euangelista, qui tertius est a Natali Christi Domini, Missa Requiem, quasi certo homini paratauit. Id verò absurdum multis visum est. Quare Nóbrega familiae Praefes, licet sciret nihil temerè in re tanta Iosephum facturum

Sacerdote &
Societate
Laureti in
Italia obisse
illo die cognoscit.

fuisse; tamen, ut res palam fieret, quasi factum reprehendens, quærit ex eo in conuentu, cur tanta Religionis die tam enormiter ab Ecclesiæ ritu exerrasset? Respondit, ea nocte in Laurentano Collegio Societatis in Italia Sacerdotem Societatis obiisse, quem Conimbricæ in scholis condiscipulum habuisset, multæ iam inde ab eo tempore probitatis adolescentem, cum postmodum Societatem ingressum, Romam post aliquot annos missum, indeque Laurenti, aliquandiu in eo Collegio Societatis ministeria exercuisse; se illius animæ iuuandæ Missæ sacrificium eo die obrulisse. Rogat iterum Emmanuel, æquid nosset de illius animæ statu? respondit, cælum ingressam, cum post sacrificij oblationem ad eum locum venisset; *omnis honor, & gloria.*

MIRABITUR fortasse quispiam, cur tam facile sua proderet arcanis; verò nulla fieri leuitate intelligemus, si re attentius inspiciamus. Primum, obedientiæ, & reuerentiæ erga suum prædem ista exquirentem; cui nil celandum esse ipse apud animû suû statuisse; deinde ex eode fonte, vnde tanta ad eum donorû copia manabat, præstibat cuncta Perpetua illa de Deo cogitatio, quâ remittebat nunquâ; perpetuâq; cû Deo coniunctio tanto diuinæ lucis fructu occupabat animum, ut in diuinû lumê abforptus nostra hæc non humana ratione, ito dôq; cogitaret. Inde tato animi candore, tamq; sincerâ simplicitate, quæ in diuinô lumine intuebatur, ad diuinâ illustrandam gloriâ prodebat foras.

foras. Eadê mêtis in diuino lumine occupatio, & cura illa intèra subueniendi primo quoque tempore animæ opem imploranti locum illi cogitationi non reliquit, posse parivirtute, parique efficitate cuiuslibet dici oblatum Missæ sacrificium animabus expiatione indigentibus opem ferre.

VRBS interim sanctus Sebastianus strenuè edificabatur. Nondum confecto opere, nec muniti onibus absolutis, nouus superuenit à Gallis, & Tamuyarum reliquiis tumultus. Onerarias quatuor Galli iam mercibus eius terræ compleuerant, cum eos Tamuyæ rogarunt, vt, antequam discederent, se ad communem hostem bello opprimendum ducerent. Erat hic homo Brasilius, vir præsentis animo, magnæque, bello strenuus, consilio bonus supra capum gentis; fidè in Lusitanos, & Christiana pietate cum quolibet optimorû comparandus. Is superioribus bellis multa pro Lusitanis, & Christiana Religione egregia facinora ediderat; magnûq; sibi apud omnes militaris virtutis nomen compararat, & magnû sui nominis terrore hostibus iniecerat. Patriû illi nomen fuit Atarig Bohya. Sed Christianû nomen in Baptismo Martinû Alfosum Solsam susceperat à magno Sola, qui primus Regiis auspiciis in Brasilia rem ordinauit, suis meritis consequutus. Eum rerû fama permotus Médes Sala in expeditionem Ianuariensem iam inde ab ipso belli initio ire iusserat, egregiamq;

Bellum Tamuya iterum suscipiunt, adiunctis Gallis.

toto eo bello Lusitanorum testimonio operam nauarat; ita vt inter præcipuos duces honestum locum teneret. Confecto bello eum Prætor cum sua cohorte in vico plus minus leuca vna ab vrbe S. Sebastiano collocarat: ibi eum Tamuya Gallorum auxilio adori cogitarant; subitoque aduentu captum in suos fines pertrahere; vt more suo festa læticia eius vorandis carnibus odium exfatiarent. Galli, ne Barbaros, quorum amicitia locupletabantur, ab se alienarent, ipsorum postulatis assensere. Ergo sublatis anchoris, octo minoris aluei nauigijs, candis que per multis adiunctis, magna imposita Tamuyarū turba, ad Ianuariensem sinum vela dant, & nondum munitis faucibus, sinum intrant; urbemque turd, ac nullo impediēte prætereunt, nullis adhuc ad hostem remorandum in litore castellis excitatis. Erat omnino res periculi plenissima: aduentus hostium improuisus, apparatus timendus, nec cui paribus viribus obuiam iri posset: ac si Gallis pares virtute Barbari fuissent, magnum illo die ciuitas periculum, si tentaretur, adiuisset. Missi tamen tanquam caduceatores, qui itineris causam exquirent, à Gallis responsum acceperunt, se ad Martinum Alphonsum in potestate Tamuyarum tradendum proficisci. Præfectus Ianuariensiu Corréa, veritus si Martinus perfunderetur, ne periculum in urbem verteret, misit ad Vincencianos petitiu auxilium; arma, milites,

milites, & quam maximum canoarum numerum, apparatusque reliquum quamprimum mitterent. Ipse militibus, quos ad subita quereliber paratos habebat, urbem munit: iubet omnes in armis ad hostium aduentum paratos esse; præsidia, vigilesque disponit: nec minus de Martino Alphonso sollicitus, eum per celeres nuncios de periculo certiore facit. Ille confestim cum suis vicum totū vallo cingit, reuentisq; tantum militibus, & Patribus Societatis, qui præliantibus animos adderent, precibus diuinam opem implorarent, in bellem multitudinē procul à periculo totū vallo cingit, reuentisq; magno animo ad propugnationem coparauit. Hostes admota ad litus classe, exfensionē faciunt, & tanquam certi de victoria reliquum diei otiosos traducunt, prælio in diem posterū dilato. Superuenit ex vrbe, vicinisq; locis per noctem Alphonso non magna, nec tamen contemnēda Lusitanorum manus, duce Odoardo Martinio Morano; muralēq; tormētum enēū, quem *falconem* vulgò nominant, ad fundēdos in hostes lapides, ingenti canoā aduētum noctis silentio, hostibus nihil sentientibus, opportuno loco collocat. Exhilaratus Alphonso hoc subsidio, letusq; ea sibi, que à tā beneuolis amicis sperasset, cōgisse, multa grati animi significatione grarias egit Lusitanis: inuocatoque Iesu, ac S. Sebast. nomine, suos ad præliū hortatus, iubet vallum rescindere, & in hostes, antequam aciem instruant, eruptionem facere;

subitôque impetu, & ducis dicto, & Lusitanorum exemplo inflammati imparatos hostes, ac semisopitos adiunguntur. Oneraria propius iusto ad litus appulsâ, sub ipsûm pugna tempus, aestu resuente, grauata mercibus, aquæ breuitate laborantes fluctuabant. In eas falco lapidum procellam euomens, multos è nautica turba, tum intra naues ipsas, tum sparsos in litore partim exanimat, partim grauius afficit. Barbarorum acies etiam aliquandiu conferta multitudine fortiter restitit, impressionem tamen tum Lusitanorum, tum Alfonsoianorum non ferens, tandem terga dedit. Nostri insequuti magnam eorum stragem ediderunt, non magno suorum damno. Oneraria inde, aestu statis horis redeunte, iustam aquæ noctæ altitudinem, malè acceptæ, ac multis de suis amissis, in altum se recepère. Barbari malè mulctati ex fuga agrè suis nauigijs, canoïsq; conscensis, fractis animis, viribusque accisis; vnâ cum onerarijs Caput frigidum repeterunt; & qui armati è suis finibus exierant, vt Martini Alfonsoi membra deuotarent, ingentem suorum numerum per Martini campos stratorum feris, volucribusque vorandos reliquerunt. Galli, refartis, quas prælium afflixerat nauibus, cum suis mercibus in patriam re nauigarunt. Ita graui, formidolosôque bello paucis Lusitanis, Alfonsoianisque indigenis perfunctis, regio tota

me

metu liberata est. Vincentiani interim, cognito Ianuariensium periculo, vt in re subita, ea qua par fuit celeritate, satis firmum armorum subsidium, cum apparatu, quem Correa petierat auxilio sociæ ciuitati misère: quos cum paratos ad iter Iosephus Anchieta vidisset, precatus est Deo bene iuuante proficisci: sed illorum prædixit auxilium fore superuacuum, quòd illo ipso die hostes suo discessu liberum sinum reliquissent; quod ita factum esse copiarè cò profectæ compererunt. Atque id ille nulla humana via scire potuit, cum sancto Vincentio leucis quadraginta finus distet Ianuariensis. Hac clade attriti Tamuyæ, priorèq; deturbati in portum alterum Septentrioni obuersum se receperunt, quem Petram domum nominant.

RELIOVA multitudo mediterranea latè incolebat: ibi etiam sæpius è nostris excursionibus, minoribusque bellis eorum accitæ vires: tum vt ne reualescerent, tum vt ne maritimæ oræ, ac finibus infestè essent. Et cum ad eos bello laceffendos, superbiamque infringendam viginti à Vincentianis finibus leucis cum sua cohorte Georgius Ferreria profectus esset, Iosephus in oppido Sanctis palam denunciavit, nostros eò die vicum Barbarorum, nullo de suis desiderato, expugnasse; posteroque die sub noctem venturos eius victoriæ nuncios; idque ita contigit. Alio tempore Vincentianæ coloniarè Præfectus Hieronymus

Prædicti Iosephus hostes eò die sinum Ianuariensem liberum reliquisse.

Clades Tamuyarum.

Victoriam de Tamuyis absens cognoscit, ac denunciat.

Leitanus cum magna militum manu in eorum fines inuasit, trigintaque leucas progressus bimestri ferme tempore ibi hesit, cum interim nunciij nulli perferrentur. Suspensis omnium animis, Iosephus eodē in oppido Sanctis, inter dicendum ad cōcionem, repente obrucit; manūque oculis obtenta, post aliquantum silētium, quasi ad se rediens: Pronunciemus, inquit, singuli orationem Dominicam, Angelicamque salutationem, gratias diuinæ Bonitati agētes de victoria, quam hodierno die de Tamuyis hostibus, nostris militibus concessit. Atque ita eo die contigisse victores, cum domum rediēre, testati sunt. Sed his quasi excursionibus hostium vires retusa, nondum fracta contumacia: nam à Ianuariensibus, Christophoro Barrio primū dūce, magnis cladiibus afflicti, anno tandem 1575, dūce Antonio Salema, colonie Ianuariensium Præfecto, magnis copiis in eorum fines adductis, occisione deleti sunt, paucis seruatis, qui Christiana fide suscepta, (& hi videntur, quiniatio Nóbrega, & Iosepho interpretibus, pacem cum Vincentianis factam seruauerunt) in vicos S. Laurentium, & S. Barnabam, circa sinum Ianuariensem transfati sunt, & Patrum Societatis IESV institutioni, vt alij Neophyti, traditi. Atque hic tandem post viginti circiter annos belli Tamuyani finis fuit.

DEGEBAT interim S. Vincentij Iosephus, Societatisque ministeria solito cum fructu exercebat,

Belli Tamuyani finis anno Domini 1575

cebat, cum magnum vitæ periculum adiuit, è quo vix credi possit sine diuino miraculo seruatum esse. Milites duo magna in rebus bellicis auctoritate, ingenio præferoci, ob aliqua commissa, legum penam timentes, cum suis familiis in mediterranea secesserant, seq̄; ab Barbaros hostes communi consilio contulerant, & erat metus, ne hostium instructi multitudine Vincentianam coloniam infestarent: ad id periculum auertendum, statuit Iosephus ad eos se conferre; atque, impetrata delictorum venia, eos ad suos reuocare. Iuit cum eo Vincentius Roterigijs, & pauci præterea comites auxilio: iter flumine faciebant, lintre, seu, vt illi vocant, canoa vehabantur ex cortice trabis vnus confecta. Sunt hæ agiles quidem, & tutæ ad faciles navigationes, sed quæ leui fluctuatione agitate, mersæ depressantur; quo carent incommodo, quæ ex solida trabe excuantur: nam eæ si quo casu mergantur, vndarum victrices enantant. Perfolnebant inter nauigandum Patres sacram eius dici psalmodiam, neque ita longè aberant à loco, quem petebant, cum lintre in abruptū fluminis aluicum aquarum impetu prouectus vnā cum vndarum ruina è cataracta in subiectā fossā cadēs demergitur. Omnib. nādo ad ripā appullis, solus Iosephus imperitus natādi considerabatur; & multa erat aquarū altitudo. Venerat in eo comitatu Brasilius homo robustus, & natator egregius. Is doloꝛe & cōmiseratione

Vt milites duos transfugas ad suos reuocet vitæ periculum adit demersus in flumen.

eius,

eius, quem tantopere diligebat, se dimittit in flumen; & cum vrinando diu conquistum non reperisset, emerit ad respirandum; dolorisque impatiens iterum se demittit; diuinique Numine eius oculos regente, videt hominem in medio alueo sedentem, quem lacinia apprehensum extrahit in columen cum propè semihoram hæsisset in aquis, semper suæ mentis compos, trium rerum, vt ipse postea narrauit præcipue memor, IESU, MARIE, & ne de flumine biberet. E tâto periculo seruatus, cum ægrè respirasset, madida veste, vt è flumine extractus erat, pedibus iter cum aliis cepisset: neque habuit ne sudarium quidem, quo inter corpus, & indumenta infecto vâæ vestis humorem, frigusque arceret; quin cælo pluuio eos nox oppressit. Nô ignis, non cibus suppetebat, neque rectum, quò se recipere, occurrebat: iter iniuium, altis dumis, vepribusque oblitum, vt ne semita quidem gressibus locum aperiret; & manibus crâ ramuliculi ad ingrediendum reflectendi. His difficultatibus præpediti, diuina eorum iter regente prouidentia, in hospitia eorum, quos quærebant, inciderunt. Illi tantæ calamitatis spectaculo permoti, ingemuerunt, statimque mutata mente, ad Parium pedes abiecti præteritorum errorum veniam postularunt; dolentes maxime suorum delictorum pœnas homines immerentes tam graui incommodo luisse: eosque exceptos perbenignè ex tantis

arum.

ærumnis recrearunt. Non difficile fuit peccatum suum vitrò profitètes ad sanitatem reuocare, præsertim fide publica commissorù impunitate impetrata. Patres igitur cum suis familiaris S. Vincentium sequuti suis ciuibus se reddidère. Ita diuina ope per Iosephum & illi ab iniuria inexpiabili reuocati; & colonìa à periculo grauissimo liberata. Hæc ferme citacilla tempora, quibus Sacerdotij caractere Iosephus est insignitus, cõtigèrè. Dicebat præterea, vt Sacerdotes alij ingenio; & doctrina instructi, ad concionem. Eius sermo è pectore prodibat pleno magis pietatis, diuinorumque sensuum, quos ex perpetua cum Deo consuetudine hauriebat, quâ doctrinâ librorum lectione comparata: etsi hanc in primis studiosè adhibebat, sed quam Spiritus dulcedine, quâ plenus erat, condiebat; vt doctrinâ robur; & nerui penetrarent ad mentem. Morata oratio spiritali iucunditate se ad animum infundens, homines ad mentis compunctionem lacrymasque sensum commoueret; & eos ad detestanda vitia, virtutesque amplectendas, in primisque ad Dei cõiunctionem per Sacramentorum vsum expetendam inducèret. Sententiæ suo pondere robustæ, & efficaces non in concionibus modò, sed in priuatis etiâ ipsius de Deo colloquutionibus, animos quamèunque vellent in partem, permouebant. Licet breue totius generis exemplum ex fragmentis nonnullis eius epistolarum agnoscere, quæ ad

Quis fuerit dicendo ad concionem.

cem nostræ narrationis sunt adiecta. Formina nobilis, & grauis in concione illius oratione ita afficiebatur, vt diceret, Spiritum sanctum P. Iosepho verba in os inserere, non secus, ac columbam in pullorum suorum guttur alimetum. Gaspar Sampereus Societatis Sacerdos iuratus testis dixit; cum Iosephus in Præfectura Spiritus sancti in templo Societatis ipso Pentecostes die concionem haberet, vidisse se passerem Canarino similem ad dicens aduolasse: ac sinistrio eius humero familiariter insedisse, quem cum blandè inter dicendum ab se repulisset, ipsum tamen iterum redisse. Non est credendū, non ad testimonium summa innocentie homini item innocenti dandum tanta religionis die, inter eam actionem, quæ potius auem abigeret, quam inuiteret, hæc signa Deum ostendisse. Ipse Episcopus Petrus Leitanus, tanta auctoritate, & sapientia vit, ita illius sermone tenebatur, vt dicere solitus sit, facilis se huic vni Canarino, quam reliquæ doctorum virorum multitudini auferuntur. Nec tamè ille perpetuò hærebat affixus concioni: sed subinde suscipiebat ad Neophytorum, Barbarorumque vicis excutiones. Quo in genere non erit inutile, vt alia multa vniuersè cognouimus, ita etia quod ad hæc rem pertinet, accuratè nonnulla explicare.

*Duo excur-
sionem gene-
ra ad Brasili-
los erudien-
dos.*

STATAS sedes & fixas Societas IESV habet in Brasilia septem in oppidis, & vicis decem: iis rursus loca alia minora cum suis Ecclesiis

siis, domiciliisque, quibus pro tempore Patres diuersentur, attribuuntur. Ex his sedibus septemdecim duo ad Brasilos erudiendos peregrinationum genera suscipiuntur: nam aut Neophytorum pagos, vicisque sibi notos, quos diximus suis quemque sedibus attributos peragrunt; aut in Barbarorum fines centum, plus etiam interdum leucas intra mediterranea se penetrant. Hæc omnium durissima, & crucis fructibus refertissima prouincia est: non labor, non fames, non sitis, non lassitudo, non itinerum asperitas; nõ vitæ discrimina, non denique ærumnatum genus vllum desideratur. Nullum solatium, leuamè nullū, nisi quod ex re diuina bene administrata proficiscitur. Ad hæc incolarum duritia, asperitasque quasi laborum condimentū deuoranda. Per has asperitates delicias veri Crucis amatores, homines aduena, & ighoti ignota & inhospita loca percurrentes, oues errantes ad Christi pascua compellere, & Euangelij proferre fines diuino sulti auxilio contendunt. Quæ omnia incommoda studiosi vehatotes animarum, tanto animi ardore subeunt, vt minùs auidè expeditiones illæ expetantur, quæ non fuerint harum asperitatum quasi acidi succiacrinonia condita.

HORVM laborum fructus est, quamplurimos ad cognitionem, cultumque sui conditoris adducere: nec cùltura malignè prouentus respondet; siquidem plantationi,

Peregrinationes ad insules ærumnosa.

ni, irrigationeque incrementum dat ipse Deus. Sunt porro alia quasi statæ, & quotidianæ ad Neophytorum vicos, aliisque cœtus Ethnicorum in finitimis pagis excursions, quæ & minus ærumnosa sunt, & spe fructus certiore suscipiuntur. Iis & Baptismo iam affecti ad maiorem pietatem excoluntur; & qui alieni sunt à fide, ad Christianam pietatem inuitantur. Est in his instruendis certa descripta ratio. Manè cum prima luce signum datur ad salutationem Angelicam; haud ita multo post conveniunt ad Missæ sacrum, sub sacrum Christianam doctrinam ipsorum lingua, & inter Catechismus solemnnes preces unâ omnes edocentur; inde ad suum quisque opus dimittuntur.

Hæc fere omnibus in locis, ubi aut Catechumeni, aut rudiores adhuc Neophyti instruantur. Quibus autem in locis Societatis Patres residet, & maior est vitæ cultus inductus, post salutationem Angelicam ante Missam pueri, puellæque ad templi fores scorsim in choros distributi, assa voce alternatim rosarium decantant. Initium illo quasi prologo faciunt pueri: *Benedictum, & clarificatum sit sanctissimum nomen Iesû s. v.* Quibus per antistrophem puellæ respondent. *Et sanctissima Virginitas Mariæ matris eius, nunquam & semper. Amen.* Inde alternantes chori rosariam modulationem aggrediuntur: absoluta quaque decade, interponunt laudem: *Gloria Patri.* Decursa tota peracta contide, ad Missæ sacrosanctum sacrificium

se unâ cum aliis componunt. Hæc eum aliis in locis, tum præcipue in vicis, qui ad coloniam Spiritus sancti pertinent; quotidiana sunt. Missam brevis explicatio sequitur Catechismi ipsorum lingua, communis omnibus: qua brevi absoluta discedunt reliqui; pueri ad scholas suas se recipiunt; & pro ætatis gradu, alij legendo, mulcis alij exercentur, tum Gregoriano cantu, tum harmonico. Non pauci etiam maiores, minorisque tibias, quæ flauta, & ceramias vulgò nominant, ad symphoniam inflare assuescunt. Quo deinde artificio diebus festis Ecclesiæ sacra exequutio, & supplicationes, cum traducentur, exornantur. Vespere porro hora quinta pomeridiana, rursus dato signo ad Christianæ doctrinæ concionem evocantur; explicaturque iis pars altera Catechismi. Absoluto Catechismo, pueri supplicatione ab Ecclesia ad Crucem vsque non inde longè consecratam pio cum cantico procedunt, pro animabus noxarum reliquias purgantibus supplicantes. Atque hæc quotidiana, vsitataque exercitationes in vicis, minoribusque Neophytorum Ecclesiis, ubi Societas sedem habet. Sunt & alia præterea, si minus assidua, non minoris tamen momenti, fructusque. Infantes recens nati baptizantur: adulti Catechumeni instruuntur ad Baptismum, Baptismo expiati ad matrimonium Christiano ritu obeundum; illorum patrocinium susci-

Brasili Neophyti quaratione in suis vicis instruantur.

pitur, dantque operam Patres, ne quid de ipsorum libertate minuatur. In morbo eorum curationem suscipiunt, sacro oleo, cum ad extrema veniunt, inungunt, defunctorumque Ecclesiasticam procurant sepulturam. Tum ex vniuerso cœtu deligunt, quos multis hortationibus, præceptisque ad Eucharistiæ percipiendum Sacramentum præter festum Paschæ diem, instruant, viros, feminasque. Et cum sunt ad communionem admittendi, prædie eius diei circa vesperam, quies agitur inter eos: neque fere quidquam iis maiori curæ est, aut sermo de re alia, nisi qua se ratione comparent ad sacrosanctum percipiendum Christi corpus. Ipso die vnâ omnes manè communi conuentu sacram mentis incunt, dieique maximâ partem in tēplo precibus traducunt.

ET, vt aliquid de illorum consuetudine dicamus, terram colere iam dudum qui Christianam Religionem susceperunt, assueuerunt; & operam etiam varia ad ministeria locare, mercedem capere, rem cogere, & parta tueri didicerunt. Vtuntur etiam viri, feminæque indumento; feminæ veste candida superne circa collum adstricta, indeque ab humeris laxa, sinuosaque ad pedes vsque defluente vtuntur, itaque conformata, vt & decore feruiat, & elegantia: comam vitis colligant circum caput colligunt; manibus sertum globulorum ad orandum præferunt. Viri quam quisque nactus est laciniam, ea fortuito corpus

pus

Quâ ratione
Brasili se
comparent
ad Eucharisti-
am percipiendam.

Brasiliorum
Christianorum
consuetudines.

pus aduelant. Diebus verò festis, & quoties ad Ecclesiâ conueniunt, vestitu cultiore prodeunt, ornatu fere Lusitanico, & militari. Galeris iis tela holerica substituta, calcei, caligæ, manicaque eius quem quisque colorem adamauit, amictus reliquos nobili ex panno Lusitanico, Hispanicove. Et hæc ij præcipue, qui præter cæteros sunt ad humanitatem promiores. Studiosi etiam sunt colendæ pietatis: multum Christi necesse, & doloribus afficiuntur; cuius rei causâ & frequentes conueniunt ad templum, quibus diebus ea de re sermones explicantur; & multo cum seruo corpori flagella admouent, sacrisque hebdomadæ sanctæ diebus magna cum Lusitanorum admiratione supplicationes flagellantium traducunt. In quibus sæpe videre est etiam teneræ ætatis pueros pro modulo studia parentum amulari. Hæc in oppidis, vicisque in quibus Societatis Patres resident, & ad quos peregrinantur inter Christianos instituta promouentur. Hoc quoque Apostolicæ vitæ genus, cum à concione vacua illi tempora dabantur, diu exercuit Anchieta: & cum pedibus iter faceret, proximam noctis partem precibus infirmum traducebat. Accidit per sæpe inter peregrinandum, vt cum superueniente nocte, nullo per ea itinera diuersorio, turgurum Nomadum more ipse cum comitibus rapim sibi suis manibus coustruerent, obseruato tempore, quo maxime somno consopitos comites

Studia pietatis
Brasili-
orum.

Iosephi peregrinationes
ad Brasili-
as erudiendos.

H 2

arbitraretur, è tugurio exiret ad orandum; idque sæpe ab ipsis comitibus obseruaretur, & post aliquot horas ad modicam quietem se in tugurium referret; sæpèque antequam alij euigilarent(erant enim illi somni breuissima tempora) iterum prodiret ad orandi cursum repetendum. Et cum loca alia obire frequens, tum in primis peculiarem terræ tractû sibi legit, quem ob copiosam messem animarum, & meritorum sibi paratam segetem suum Peruuium appellare solitus erat. Infra S. Vincentium litus ad octo, decemve leucas in Austrum excurrit. Solum asperum, herbis, virgultisque omnibus protus detonsum, aliquibus tantum fluminis, riuusque in mare tendentibus intercisum, multis etiam balnearum cadaueribus, ossibusque respersum, qua tumefcente mari, præsertim nouilunio, aquarum multitudine lasciuientes, terras adnatant, sæpèque aestu saeuiente in litus eiectæ, resfluente salo in sicco destituuntur. Tendit tractus ille spatiosam in planiciem, lapideam totam, omni plantarum germine cerasam. Hæc gentis vocabulo Itannia nomen habet, quod ipsorum lingua *pratum saxæum* sonat. Vicus ibi est, qui Lusitanis Conceptio nominatur, à nobili conceptæ Virginis templo, quod multa ibi ueneratione colitur. Gentile saxei prati nomen, ut loci natura eadem, ita cum litore toto commune factum est. Ea solo diuities, & cautibus asperitas est, ut ferratæ plaustrorum,

rotæ, quantumvis pondere onusti vestigium non imprimant. Addita etiam occulta inimica vis, ut non magno itinere confecto, incedentium plantas, quantumvis soleis firmissimè munitas, lacerare, ac dissoluere videatur: eandemque & boues, & iumenta alia, pecudisque sentiant asperitatem. Hæc tamen itinera nudis pedibus, quod illi in itineribus solemnè erat, Iosephus eius victor incommodi assidue terebat. Habet hoc asperum litus mare ad læuam, ad dexteram, cum arenosâ sylus præterieris, terras introrsus recedentes ad montes usque non longo tractu in Occasum diffitos: mite ibi solum, & cultura obtemperans; multa ibi Lusitanorum latifundia, qui cum suis familiis, & indigenarum seruitiis in ipsis prædiis habent domicilia; prouentûque agrorum lucra exercent suo. Hæc Piratiningæ cæpestria esse necesse est, quæ supra Europæis terris quàm simillima ab agrestibus ferme Lusitanis culta tam felici prouentu fruges fundere commemorauimus. Et licet vici, conuentusque per agros nulli sint; sed circa Conceptionem tantum non infrequens vicus, seu oppidulum; est tamen in illis prædiis ingens sparsus animarum numerus ad culturam opportunus. Hos tum Lusitanos, tum Brasillos non minore diligentia, quàm ipsi prædia, Iosephus suscepit excolendos: eandemque curam, diligentiamque in ea excolenda vinea Vinceniiani Patres

continuarunt: nec culturae fructus, quae Dei Bonitas est, responderet malignè. Ex multis, quae inde Iosephus animarum lucra retulit, vnum admiratione dignum, & cuius haud facillè simile reperias exemplum, non praeteritò, ex quo diuinæ Bonitati laudes reddantur, quae admiranda planè ratione Ethnicum hominem ad suae praedestinationis finem adduxit. Obibat Iosephus de more suam hanc prouinciam, cum à comitibus digressus solus in syluas penetras intravit, nullo certo consilio, nulla ei subita rei nouae oborta cogitatione, sed quasi alterius manu duceretur in senem incidit Brasiliam, humi abiectum, atque aëtori applicitum. Is Patrem ad se aduenientem his vocibus compellat. Perge huc adire, iam diu enim hinc tibi praestolor. Querit ex eo Pater, quinam sit, quaque ex terra, vicò eò venerit. Respondit senex, patriam suam mari imminere; aliàque adiecit, ex quibus Pater intellexit, ipsum neque ex Itanniensibus, neque è Vincentianis finibus; neque ex tota ora Brasiliae, in qua versantur Lusitani, sed ex remotioribus terris, fortasse circa flumen argentum, aliàsve Australibus partibus infra tropicum (nam Brasílico loquebatur idioma) vel ministerio supra quam humano eò translatum, vel diuino aliquo monitore, ac duce suis gressibus venisse; ex quo labore, & arate fractum ibi quieuisse, diuini promissi fidem expectantem. Quasiuit rursus Pater, quid

eò

eò venisset, & quid sibi quereretur? Respondit, vt rectam vitam percipiam. Hoc loquendi modo diuinam legem, & iter ad salutem intelligunt Brasili. Cum multa de eo exquississet; accuratèque vitæ genus per omnes ætatis partes pericruatus, omnia illius facta, cogitaraq̃ excussisset; cognouit ipsum nunquam plus vnam coniugem habuisse, nunquam bellum, aut arma nisi sui defendendi causâ fuisse pisse; denique omnibus subtiliter, minutatimque perpensis, statuit apud animum suum Patrem, hominem illum nulla vquam lethali culpa naturæ legem violasse; vt verissimum illud esse credamus, quod de id genus hominibus, integerrima vitæ innocentia in infidelitate viuentibus sacra nos docet interpretes doctrina. Cõperit præterea hominem naturæ bono magnâ præditum cognitione rerum pertinentium ad animum, æquâ præsertim & iniqui: tum etiam ipsius naturæ auctoris. Et, cum multa de veræ Religionis mysteriis illi Pater exponeret, subiciebat identidem; se intra animum suum ita sensisse, sed expromere neficisse. Ergo satis instructum, labore, & ærumnis itinerum, etatèque confectum, quoniam solutio instabat, aqua pluuia ex carduo collecta (nulla enim alia in arenis illis suppetebat) baptizauit, Admumq̃ illi nomen dedit: qui tam diuino affectus beneficio, operante intus virtute Sacramenti, diuinæ in se gratiæ sentiens charismata, oculis,

H 4

Senem igno-
rum in sylua
reperit, cate-
chizat, ba-
ptizat, mor-
uum sepe-
lit.

manibúsq; in cœlum sublatis, læto vultu diuinæ Bonitati primùm, tum etiam Patri gratias agit; & quasi expectiti voti compos, cum superesset nihil eorum, quorum illuc causâ diuino ductu venerat, omni solutus cura, animam sacro lauacro expiatam, in ipso primo suæ regenerationis vestigio Deo reddidit, Patre abeunte statis precibus de more commendante. Corpus exanime Pater sacris adiunctis precibus sabulo sepeliuit. Illud aliquando fortasse diuina providentia, & dies in lucem proferet: neque enim locum in inuia sylua, & arenis indigare facile fuit. Hęc peregrè cùm rediisset, ipse postea narravit. Nec mirum certo, & prædestinato diuinæ mentis consilio sancti viri precibus de gentis illius salute solliciti, & innocentis animæ integritati datum, vt res, quæ fortuitò fieri videretur, tam certo, & nec aberranti euento eo temporis articulo transigeretur.

Senem alterum baptizans lepra mundas.

VIDE TUR eodem prædestinato Dei consilio & alius ad Christi gregem item per Iosephum euocatus. Incidit hæcne, an alia in ora incertum, in Ethnicum hominem indigenam, sæda admodum lepra maculosum, quem cùm diligenter Catechismo instruxisset, baptizauit: baptizatus vtraque lepra, & animi; & corporis mundatus est. At, cùm neque quo loco, neque quo id tempore factum sit, liqueat, quoniam cum his excursionibus similitudinem habet nonnullam,
non

non in commodum visum est hoc loco recensere.

IN hac eadem Itanniensis ora alio tempore dum iter faceret, Stephanum Ribrium colonum Piratininganum tunc puerum in comitatu suo habuit; cùmque ex eo quæsisset, ecquid in canistro haberet esculentis? negantem in Deo spem habere iussit; ipsum famulis suis escam præbiturum. Prædixit breui piscem se repleturos in litore, sed minimè edulem, paulo post altetum edulem, quem in canistrum coniectum in cibum vtrique elixabit. Ira prorsus euenit: haud ita multo post in paruum balanæ pullum inciderunt, accessu maris illuc eiectum, & in sicco destitutus; quo omisso, paulum progressi mugilem nacti bene grãdem in canistrum reconduunt, itinerèque continuato anum indigenam inueniunt magno atheno marinam aquam, ad sal conficiendum excoquentem; puer demissum piscem cum canistro in ahenum in prandium decoxit. His monitis puerum ad spem in Deum desigendam erigebat. Id iam grandi ætate post Iosephi mortem magno affectu pietatis ipse Ribrius narravit.

In itinere Itanniensis dudum mira eueniunt.

ISD E M itineribus per Itanniam alio tempore aliud non minùs mirum contigit. Proficiscebatur cum fratre vno comite, & Luitano puero Damiano Acosta, cognomento Fabella; cùm iam octo circiter leucas confecissent, petit Pater à fratre comite Breuia:

rum ad horarias preces percurrendas: tum frater suam socordiam reprehendens fatetur se illud sancti Vincentij reliquisse: hoc loco Fabella se rediturum ad illud afferendum profiretur. Pater certus sua in Deum fiducia, eius sibi auxilium non defuturum, puerum redire non permisit, compendio suae spei tantum redimens incommodum. Confecto itinere Ecclesiam ingressi, persolutaque de more pia Numinis, & sanctorum Caelitum salutatione, Patrem vident ex altari Breuiarium accipere; ex eoque debitas exoluere preces. Quibus absolutis, Breuiarium comiti reddidit, adiecto monito, posthac ne sis obliuiosus. Quod acceptum frater, agnouit illud ipsum esse, quod ipse sancti Vincentij reliquisset.

SOLITVS est etiam pagos alios obire. In colonia Ianuariensi, montibusque ad Caput frigidum pertinentibus panthera versantur, atque ad vsque litora descendunt. Dum haec loca solito cum comitatu peragraret, nocteque oppressi mapale sibi de more extruxissent, curatisque corporibus ceteri quiescerent, noctis silentio Pater more suo ad agendum cum Deo è turgio egreditur, longoque intervallo rediens racemos, seu corymbos pomorum eius regionis, quas *bananas* vocant, accipit; easque foras prouicit, Brasílico loquens idiomate: Capite vos, ó mea, dicebat, portioné vestram. Rogatus à fratre, qui illi co-

mes

mes erat, eumam bananas id noctis proiecit. Meis, respondet, illis sociabus. Mane facto duarum pantherarum vestigia humo impressa apparent, quae illi noctu oranti assederant; peractoque spatio orandi ad vsque turgium redeuntem profequitæ erant. Diuino vtrique instinctu hominem ab omni humana labe purum, & diuino charam Naminè, pro captu sentientes, vt animantes alia adamabant. Videtur demum è Vincentiana in Spiritus sancti coloniam translatus, & in vno è vicis ei Ecclesiae attributo sedem habuisse; nec tamen ab instructione Brasílorum, eorum vicos peragrandò vnquam desitisse.

ITER cum indigenarum comitatu faciebat, vipera illis obicitur in itinere (est autem huic colubrorum generi veneni virus supra quam in Europa notum sit, teterrimum) ea conspecta comites terrore percussi diffugere. Reuocat illos Pater, iubetque viperam ad se venire; pare illa, eamque apprehensam sedes sibi collocat in gremio; manûque demulcens occasionem cepit multa de diuina potentia disputandi, naturam nullam esse demonstras, quae non hominis imperio obtemperet, nulla re diuinam legem violanti. Longo sermone in hanc sententiam absoluto, multisque monitis indigenas ad Christianae legis obedientiam adhortatus, viperam sua benedictione affecta placidè ab se dimisit. Aliam item viperam alio in itinere obuiam habuit, qua exterritus co-

mes

Panthera.

Vipera.

Vipera ab
cern.

mes pedem referebat: sed reuocatus à Patre fugam continuit. Pater viperam pede calcaram, veluti subsannans, vt se feriret, & iniurias conditori suo factas vlcisceretur, horrabatur. Illa collum erigens caput huc illuc flectebat innoxia. Ita sua in Deum fiducia comiti præluces, ad mentem in Deum defigendam, eadem ratione, qua alterars, monito adiecto, ne cui hominum noceret, abire permisit.

VITÆ

VITÆ
IOSEPHI ANCHIETÆ
E SOCIETATE IESV
LIBER TERTIVS.

O c peregrinationum genere Iosephus Anchieta Brasiliæ oras peragrado excolebar, cum ad domum Spiritus sancti literis Sacerdotis eius, qui ibi præerat, ex itinere reuocatur. Ibat eadem peregrinatione cum ipso Sacerdos alter, cui dixit eò se vocari, vt illi domui præfret, cum eius rei nihil ne per vmbra quidem eæ literæ continerent. Eò cum venisset, literæ Præsidis Prouincialis ei redduntur, quibus iubebatur ei familiæ cum adiunctis sedibus præsidere. Suscepto familiæ regimine, & certa illi tandem sede constituta maior copia suppetit, omnibus illius virtutes obseruandi: nam, cum antea peregrinationes huc illuc hominem traherent, vix vnus, aut alter è Societate, paucique præterea indigenæ, itinerum comites assumpti tantarum rerum spectatores

Domui Spiritus sancti præfretur.

Etatoris esse potuerunt. Nunc verò factus assiduus, ut ita dicam, in quilibet, familiam omnem, multoque præterea ciues eorum, quæ in ipsum Deus contulerat, bonorum oculos testes habuit. Ac primum quidè orandi Deum, diuinæque cogitandi assiduitas, quam semper tenuit in priuata vita, multo in eo fuit in regendi munere distentior. Nam, præter stata tempora ei exercitationi attributa, maximam noctis partem, quod illi toto vitæ tempore perenne fuit, cum Deo transigebat, nunc in ambulando, semperque detractis calceis, ne strepitu pedum aliorum quietem interturbaret; nunc flexis genibus, aut in templo, aut in aliquo domus recessu. Hæc noctu: interdiu, præter quotidianum Missæ sacrificium, quod offerebat ipse, aliis quoque Sacerdotibus sacrificantibus, nixus genibus intererat; idque illi, quandiu sedi huic præfuit, & ante in uico alio; ubi tribus cum Sacerdotibus versabatur, quotidianum fuit. Et quidquid ageret, siue magnum, siue paruum, in rebus omnibus, omnibusque temporibus Deum præsentem intuebatur. Ita enim cum hominibus agebat, ut cum illius æquitas, humanitas, comitas nullo loco desideraretur, sua tamen dicta omnia, cogitataque è Diuinitatis pectore haurire videretur: qui, cum à rebus gerendis, atque ab hominibus se recepisset, nunquam nisi in diuinarum rerum cogita

Orandi Deum
assiduitas.

Perpetua eius de Deo
cogitatio.

gitatione defixum deprehenderes. Nullus erat locus, nullum tempus, nulla occupatio, nullum otium, quod à cogitando de Deo eius animus auerteret; ut non Dei præsentia, sensuque perpetuò ubique frueretur: in mensa sæpenumero cibi oblitus, aut cum Deo loquebatur, aut ex intimo pectore suspiria in Deum, tanquam hamata iacula intorquebat. Solitus est id sæpe dicere; nullam rem nos abducere à perpetua, continentique de Deo cogitatione, nisi desidiam nostram, quod parum prouidi sumus: de que se dixit sæpius in sermone, nullas & alienas cogitationes impediendo sibi esse ad perpetuam earum rerum meditationem, quas sibi ad mentis spiritalem exercitationem proponeret. Sæpe eum domestici, cum pro re nata ipsum adirent, in medio pavimento pronum in genua viderunt; iunctis manibus, inflammato vultu, oculis clausis, subindeque diductis, atque in altum defixis, ex imo pectore suspiria edentem; identidemque nomina cruciatuum Christi Domini pronuntiantem. Quin etiam per noctem inter quietem, cum præsertim peregrinaretur, auditus est cum quadam pedum suppositione eadem nomina pronuntiare. Genibus ex assidua orandi consuetudine callos obduxerat, eaque longo pressu exasperata, discissa cuti, timas egerant. Et quando per occasionem regiminis aliis dedit facultatem ipsius virtutes maiore cura obseruandi, cum de orationis dono dixerimus,

Mortificatio
illius & vi-
ta asperitas.

&c

& dicenda adhuc alia supersint, quæ reddentur locis suis, ante quam ad eius actiones veniamus, nonnulla de vnanimi orationis fore, & indissociabili comite mortificatione dicamus; tum ea, quæ corporis appetitiones, tum ea, quæ animi elationes, mortisque prauos refrenat. Asper fuit in seipsum, suique corporis seuerus dominor: ieiunia, & flagrant ci familiaria, ad cubitum non linteum, non stragulum vllum adhibebat; sed cum indumentis somnum capiebat, quò ad orandum Deum euigilaret expeditior. Si quis aliquando è domesticis agrotaret, postquam ad necessaria ei ministeria aduigilarat, eo quieti tradito, nudo alicui assenti ad cubabat, calceis, vno in alterum inserto, capiti pro cervicali suppositis, neque vnquam, nisi morbo coactus, lecto decubuit. Ferunt eum in Vincentiana sede cum ibi præset, è Spiritus sancti sede èò translatum, in angulo domus spinosorum virgultorum fascem habuisse, cui caput acclinarat, corpore pauimento porrecto, cum seclusus à nocturna precatione somnum repetere cogeretur. Et cum aliorum commodis prouide, accuratèque prospiceret, sui tamen fuit neglector egregius. Nihil omnino, quò ad cultum attinet, penes se habere voluit, nisi quibus amiciebatur indumentis, iisque detritis, ac totius domesticæ vestis deterrimis. Et quandiu priuatam vitam vixit, non illi scriniù, non arcula, non cista, immò verò ne pugillaria qui-

Charitas eius erga aegros.

Eius pauperum.

quidem nudo in cubiculo fuerunt. Ac si quando opus essent, accepto quasi ad tempus, quandiu illi essent vsui, retinebat; postmodum vnde acceperat, referere. Quæ scribebat, facillè aliis largiebatur: siquid verò maioris momenti aut ad vsum, aut ad memoriam seruandum esset, id apud Præsides deponere solebat: quin etiam pia munuscula, quibus Religiosi viri sibi inter se gratificari solent, rosaria, sacras imagines, agnos ex cera consecratos, & id genus alia piacularia ita non habere studuit, vt, si quando ei ab aliquo aliquid eiusmodi offerretur, gratum dantis animum multa humanitate collaudans, gratiæ tamen remitteret; ne earum rerum cura animus ipsius teneretur. Omnino non alibi facillè magis nudam paupertatem triumphantem videris: hæc enim vna virtus mortificationis maximè comitatum cohonestat. Huic domesticæ inopiæ consentaneus externus illius fuit in faciendis itineribus apparatus: nunquam enim neque in peregrinationibus, neque in obeundis negotiis, aut locorum mutationibus, ne tum quidem, cum ratione sui muneris provinciam cognoscendi causâ obiret, equo, iumentove alio vectus est, illa causa obtenta, seu vera, seu adumbrata, quò ad dorsi luxationem, de quo morbo dictum est initio, incommodum sibi esse affirmaret. Sed cum calceatus

Eius inmensa qualitas fuerunt.

viatorio nixus hastili pedes iter iniret, frequentia loca prætergressus, detractis calcibus, nudis pedibus iter reliquum conficiebat; tantaque celeritate festinabat per maris litora, per cautes, yiasque asperas, per montes, per valles, per loca contragosa, vt Brasili ipsi, duri alioqui homines, & victu asperi mirarentur; eumque non festinare, sed volare dicebant. Quo factum est, vt callis, rugisque exasperati tali, plantæque illi obdurerint. Sæpe accidit, vt, comitibus iter continuare iussis, solus in itinere subsisteret, quò expeditius cum Deo loqueretur: & cum eum ponè respectantes comites oculis perquirerent, longa iam parte via peracta, sibi præcurrisse viderent; neque quisquam eorum præcedentem animaduertere potuisset. Si quando iter mari faceret, totas noctes vigilabat, securi vt alij quiescerent, Hactenus de ea, quam diximus, mortificatione, quæ ad eum edomandum pertinet; cui adiunximus amicam comitem paupertatem.

*Comitibus
præcurritibus
sæpe iter præ-
gerat.*

*Mortificatio
interior, &
perpetua ani-
mi pax.*

QVANTA porro animi pace secum ipse frueretur, compressis omnibus cupiditatibus (vt ad alteram, quæ in animo est, mortificationis partem tandem veniamus) ex ipsa eius perpetua constantia, tranquillatæque potest intelligi. Vbicunq; esset, quæcunq; se offerret occasio, quibuscunq; cum hominibus ageret, semper ei fuit idem

idem vultus, eadem animi constantia; æquitasque, eadem lenitas orationis: quæ signa animi bene constituti, & in se ipsum dominatum tenentis esse solent. Cognita est multis in rebus ipsius animi tranquillitas, & nullo vnquam, ne leuissimo quidem motu agitata mansuerudo. Erga eos, qui ipsum aliquando molestia afficerent, causamque præberent indignationis, comem se præbebat, & humanum, perinde ac si nihil ad ipsum illorum pertinebat importunitas; studio, suisq; illos Deo commendabat precibus. Et, cum quidam eum de homine alio, qui in re graui ipsum læserat, alloqueretur, forsasse vt cum iniurioso reconciliaret; respondit, grauius illum in Deum peccasse: & quando eum Deus tolerat, multo esse equius, se illi Dei amore offensionem omnem condonare.

In oppido Victoria, quod est in Spiritus sancti Præfectura, ita edificabat oppidanus, vt nostræ domus luminibus obstrueret. Eum cum inhiberet Iosephus, illèque durius obstreret, paulo efficacius loquutus est. Post paulo cum summa lenitatis modum excessisse tibi visus esset, dixit vni e domesticis: ægrè mihi est, tristitia hominem illum affectisse; sed ego illi satisfaciam. Satisfactio illa fuit: qui antea nullo cum Societatis homine commercium vllum habuisset, aliusque ad confessiones Sacerdotibus

*Quidam
sua domus
luminibus
obstruebat.*

vsus esset, post illam altercationem magno cum vtriusque animi fructu Iosepho confessione vniuersa omnem vitam suam rationem vltro explicauit.

Eius in omnes officiosa charitas.

SE D nescio an vlla virtus hominem cum Deo intimè coniunctum magis indicet, quàm charitas in omne genus hominum; eaque non in affectu tantum abdita, sed in externa etiam officia prolata: cum se talem quisque exhibet in alios, quales esse eos erga se optaret. Quàm officiosum, quàm promptum, ac beneuolum Iosephus se omnibus præstiterit, tum multa eorum, quæ narrata sunt, & plura alia, quæ narranda supersunt, luculenter ostendunt; tum nihil magis, quàm offi-

Pius in agrotos charitas.

ciosâ eius in agrotos assiduitas: quocumque enim in loco esset, siue cum priuatam vitam ageret, siue alios regendi munus sustineret, vel tum cum prouinciam totam administraret, certum erat agrotorum leuamentum: mira cum animi alacritate, iucunditateque illorum commodis inferuiebat; vt valetudinarij minister nullum ipso certiozem, opportuniorèmq; ad agrotorum ministeria haberet adiutorem. Parandis, ministrandisque cibis, mensa apponenda, sternendis lectis, decumbentes alleuando, eosque strato componendo non vllus ipso accuratior. Tum si quis virgili custode per noctem indigeret, valetudinarij ministro iusso quiescere, agrotos studiosè ipse aduigilabat: tamque assiduus erat valetudi-

udinarij administer, vt qui illum suarum rerum causâ conquirent, hominem non ad ipsius cubiculum, sed certo ferme euentu ad valetudinarium adirent.

EADEM officia eadem sedulitate, ac studio erga externos indigenas exercebat: illos in suis morbis intusebat, curationes, quarum solerti vir ingenio magnum usum acquirerat, adhibebat; victus rationem prescribebat, missionem sanguinis, aliâque procurabat, quæ tempus, & morbi grauitas postulerent. Nam in magna medentium paucitate tum rei necessitas, tum Pontificia indulta earum nationum priuilegio hæc charitatis in tenues presertim homines, & inopes etiam prudentibus, peritisque Sacerdotibus, amota Ecclesiastica censura nota, officia permittunt. Quò fit, vt egentes multi, & opè destituti hoc leuamentum recreentur, & opè desituisse, qui alioqui interirent. Neque opera tantum, & medendi arte, sed precibus etiam erat de illorum commodis sollicitus. In vico quodam Præfecturæ Spiritus sancti agrotabat indigena Christianus, nomine Iosephus: eoque vsque morbi vis processerat, vt anima eum deficiente, omni sensu destitutus, pro mortuo haberetur, & iam funebri vlularu eum femina lugerent. Accurrit eò Sacerdos de Societate, qui curionis munus ibi exercebat, cum venas pertentaasset, consopitaque reperisset omnia, reliquias ad extremum adhuc superantis vitæ ex cordis

palpitatione persensit. Adhibet illi extremamunctionem; misitque statim ad oppidum Spiritum sanctum, qui hac Iosepho nunciaret, rogaretque hominem sibi cognominem, animam agentem Deo commendaret. Id se fecisse Iosephus respondit: neque eum eo morbo moriturum. Aegrotus postmodum recepta valitudine in multos annos vixit, & vivebat adhuc, cum hæc in Brasilia anno 1605. narentur, & vivat optamus ad maiorem in dies Dei gloriam, & spiritualium fructuum accessionem. Multo etiam maiore alacritate ad eorum iuvandas animas præsto erat, vt ex eius laboriosis peregrinationibus cognouimus, cognosceremusque adhuc sapius. Sacras vestes in S. Vincentij Ecclesia ad Missæ sacrificium induebat, cum admonitus Brasiliam hominẽ in extremo vitæ positum postulare, vt sibi aures daret postrema suæ confessionis excipienda; positus vestibus accurrit illuc: cumque ea, quæ tempus postulare, ea qua par fuit charitate homini præstitisset, ne definitum tẽpus sacro faciendo laberetur, redit, sacrumque sacrificium illius offert causã. Nondũ mediã exegerat sacram executionẽ, cum sensit in spiritu ægroti animã e corpore exisse: quod pio hominirei totius conscio, sibi ad sacrũ altare ministranti inter sacras actiones statim indicavit.

TANTA erat in eo tum humanitas, & commiseratio, tum ardor animi, & studiosa, propãque ad omne officium celeritas; vt vel non rogatus ad ea se potingeret, ad quæ opera sua

pro-

prodesse se posse sentiret; vt non spirituales modò, sed humanas alias indigentias misericorditer subleuaret, fames quantum, frigora, & itinerum asperitas, & omnium ærumnarum genera essent superanda: nihil enim tam arduum, tam asperum, tamque insuperabile fuit, quod non excelsi illius animo esset inferius. Quod in frequentibus suis ad Barbaros, Neophytosque; erudiedos excursionibus declarauit. Proficiscebatur, cum adhuc priuatus geret, vno cum comite nudis vtique pedibus, aspero itinere, & stagnantibus aquis, lutoque corrupto, cum comite his verbis interpellat. Hieronyme Soani frater, alij è nostris mortem sibi optant in hac, vel illa domo; in alio, atque alio Collegio alij, vt cuique propria est animi propensio, vt officiosa fratrum charitate circumsepti maiore animo extremum illum ægonem obeat: ego verò id assero, nullum mortis genus esse melius, quam per obedientiam iuvandarum animarum causã in aliqua harum lacunarum cœno, lutoque obrutum vitam relinquere. Seditia veri amulatoris, atque imitatoris studiorum, perfectarumque; Xauerij virtutum. Atque hæc non in suo recessu, in ipso cõtèmpationis ardore, quod multis difficile non est, vora cõticipiebat; aut speciosa oratione ad alios per otium disputabat; sed in medio malorum certamine, cõsultationeque, quod pauci nõ horrent; fatigatione fractus hoc laborum letamẽtum exoptabat: vt nõ minore animo existimẽ, ipsũ, si occasio tulisset, cõtenui; & lacunas illas

Quale mor-
tis genus illi
esset optatis-
simũ

Moribundũ
hominẽ adiu-
uat. Missæ sa-
crificium pro
illo offert: sen-
sit ipũ obri-
se.

subiturum, quàm Xauerius mortem in aspera Sinarum rupe, æstu morbi vexatus, solus, ab omnibus desertus in summâ omnium rerum inopia excepit. Argumento sit placida eius tranquillitas cùm flumine merfus imminentes mortem non expauit. Tam beneuolè animo, tamque molli erat, delicatòque sensu in alios, vt nihil ei esset grauius, quàm in re vel minima minùs commodum se aliis exhibere, vel iis ipsis, qui ad ministeria illi præstanda adlecti essent: quin eorum ipse in seruire commodis quàm maximè studebat; ita vt etiam in morbis, quibus assiduè confictabatur, siquãdo fomento aliquo, aliòve ministerio ad vr-gentes dolores leniendos noctu indigeret, quandis sciret omnes libentissimis animis sibi aduigilaturos, mallet tamen morbi grauitatem, dolorèsque languendo sustinere, quàm cuiusquam quietem inturbare. Neque in fratres solùm, domesticòsque hac fuit indulgentia, sed in ipso etiam Brasilos, præsertim quos in peregrinationibus ad itinerum opportunitates comites adducebat: nam, cùm illi sub dio suis porrecti retibus soliti sint pernoctare; excitatis tugurijs, eos communi con-tubernio excipiebat, cubantibusque ad som-num more suo in retibus, ipse subrus ignem excitabat, alebátque (hoc enim aduersùs frigus remedio ea gens vitur) noctis ferme reli-quum, vt aliàs docuimus, in preces infume-bat. Egentes, viduas, atque alios ope destitu-

*Egentes con-
quisitis elee-
mosynis in-
uabat.*

*Studiosè ca-
uit, ne cui re-
vlla mole-
stus esset.*

tos modis omnibus subleuare nitebatur, elee-mosynis præsertim, quas eius rei causâ homi-nes opulenti, & eius pietatis studiosi è diuer-sis locis ad eum transmittabant. In iis præci-puus fuit Christophorus Parisus, qui Per-nambuci negotiatur, vir amplissimarum op-um, & qui in suo fundo tres habet officinas sacchararias: huic cùm gratias per literas Iose-phus egisset de deeleemosynis, quas in egen-tes distribuendas ad se misisset, adiecit; ipsum in eo negotiationis genere accepti sibi plus, quàm expensè ferre oportere: siquidem ea versura inopes Deum ipsi cœlestium diuitia-rum prædem darent. Quod ille cùm legeret, ita permutos est, vt in genua procumbens ipsas literas oscularetur, amplecteretur, pe-ctori etiam adprimeret; seque in ipso vestigio Deo voto obligarit, se non modò nun-quam pauperibus eleemosynas negaturum, sed duplo etiam maiores, quàm ad eam diem fecisset, largiturum. Id multo etiam præstitit, quàm promissit copiosius: cùm antè semel quaque hebdomada petentibus singulis se-midenarium dare consueffet, ex eo tempore sesquidenarium dedit: quadragesima etiam binos denarios. Cuius beneficentiæ meritum et si totum ipsius dantis est, aliqua tamen ex parte pertinet etiam ad Iosephum.

Hæc de officiosa ipsius in alios sedulitate summatin hoc loco dicta sint. Aliorù vitia se præsentè, aut sermone pertractari, aut attingi non patiebatur: sed aut sermonem auertebat

*Christopho-
rus Parisus
benignus in
pauperes.*

*Aliorum vi-
tia commem-
morari non
patiebatur.*

aliò; aut ita intererát, vt eius aures peregrinari omnes intelligerent. Ita per tristitiam vultus error corrigebatur delinquentis. Studebat omnes sua lenitate impertire, omnes ad concordiam adducere, omnibus esse leuamento. Ipsos Brasilos, si quando mœsti, grauatique ipsum adirent, ite solabatur, vt lætiam plenos se ab ipso recedete facerentur. Harum virtutum omnium radix, & nutrimentum erat illa, quam sapius in ipso laudauimus, perpetua cum Deo coniunctio, & familiaris assiduitas. Inde etiam ardens in diuina causâ laborandi, infidelésque ad diuinum cultum adducendi studiam.

Sualis in vobis gerendis fuerit.

Et, ne videamur hominem cælo tantum, & diuinis rebus factum describere, deoocemus eum de cælo, cœlestiumque rerum cogitatione, atque ad homines, humanaque traducamus. Fuit in rebus agendis vigilans, & intentus; vt quamuis perpetuò cum Deo versaretur, nulli tamen rei, quæ ipsius esset muneris, non præstò esset, omnibusque ea dexteritate, ac comitate, quicquid ille ageret, ita satisfaceret, vt neque ad cœlestia, neque ad humana vllò vnquam tempore illius præsentia, diligentiaque desideraretur. Ita amicabiliter Martham cum Maria coniungebat, vt neque diuinarum rerum cura ipsum redderet in humanis otiosum, neque rerum administratio humanarum perpetuò eum Deo familiaritatis cursum impediret. Neque enim ad eius laudem per-

pertinere existimem, si qua solertia, diligentiaque fuerit in paranda pecunia, in putandis rationibus accepti, & expensi, in resarcienda domo, in emendis, distrahendisque rebus, aliisque id genus curis, quibus occupari necesse est animos eorum, qui familias regunt, minutatim prosequar. Quæ enim solertia, vigilantiaque in rebus gerendis vteretur, ex his, quæ nõ modo ad spiritalem fructum; sed etiam ad commoda cuiusque pertinerent, quanta cura vigilauerit supra gregem suum, licet intelligere vt non modo ad domesticos, ac familiares, sed etiam ad externa, & publica illius curæ, cogitationésque se porrigerent; cœlestiaque dona ad omnium opportunitates traduceret. Iam quanto opere aliorum commodorum, sui negligens, studiosus fuerit, quantaque æquitate, & comitate iis satisfaceret, quibuscum aliquid transigeret, supra demonstrauius. Accedit, quòd ita humanam in eo prouidentiam multis in rebus cum diuina videas coniunctam, vt non modo præsens occasionebus, sed multis etiam periculis absens occurreret in tempore.

SACERDOTE M miserat ad agroti hominis confessionem audiendam, quod ille munus dum obit, graue periculum incurrit: sub ipsum tempus sacris Iosephus operabatur, & vt erat de suis ouibus sollicitus, vnumqueque Deo, & sapius, & intèro affectu precibus commendans, diuino lumine Sacerdotis periculum cognouit, precibusque diuina ope im-

petrata, discussit: redeuntémque ad se Sacerdotem è tanto discrimine seruatum præuertens illis Christi verbis excepit: *Ego rogavi pro te Petre, vt non deficiat fides tua.*

Hominem à commissa cæde profugum seruat.

ERAT ipse in suo cubiculo rebus intentus, cum derepentè proflens, ianitorem inclamat: iubet illum confestim, patefacta ianua, hominem à commissa cæde profugum intromittere, exclusis sequutoribus, iustitiæ ministris. Paret ille; & vix aperta ianua miser ille pœnas fugiens intrò irruit. Neque in priuata solum re, & vnus hominis, sed in publica etiam ciuitatis salute diuina illa, qua ex consortio cum Deo perfundeatur, lux fugifera fuit. Eodem modo alio tempore ianitorem ad se accitum iubet cõscensa turri æris Campani pulsus populum ad arma excitare: mirantibus cunctis, & quid id esset sciscitantibus, in armis sint, atq; vrbem custodiant, denũciat, postero die piratas fauces sinus occupaturos; fides habita est prædictioni: postridie adsũt hostes magno numero, exscensionẽq; facta, cum videret ciues ad propugnationẽ paratos, vrbẽ tentare ausi nõ sunt; seq; infectare ad naues receperũt. Ita diuina providentia, Iosephi precibus ciuitas eo die magno periculo perfuncta est.

*Animi agri-
tudinem v-
nimus è fra-
tribus ab-
sens cogno-
scit.*

PEREGRINABATUR ille de more, sũc curę vicis obiens, & vnã cum ipso Sacerdos alter è Societate Ioannes Fernandus; cum intèrim vnus è domesticis frater grauius cœpit animi motibus agitari. Sensit id Iosephus ab-

sens,

sens, diuino spiritu edoctus, Sacerdotẽmque comitem alloquutus: vertamus, inquit, iter, omĩsq; peregrinatione, domum repetamus: est enim qui nõstra præsentia magnopere indigeat; & fratrem certum nominauit. Cum ad oppidum venissent; ingressi domum magna omnium læticia: magnoque ægri illius leuamento excipiuntur. Deus, inquit ille, huc te traxit hodie: nisi adueneras, quid me fieret, valde incertus eram. Pater, cognita causa ægritudinis, saluberrimis monitis, & plena pietatis oratione illius animum sedauit.

ERAT cum alio tempore, eodem Sacerdote comite eadem in peregrinatione versaretur, ex vno ad vicum alterum proficiscebatur, cum comitem alloquens: properemus; inquit, vicanis enim, & ei, qui ibi residet Sacerdoti non leue imminet periculum. Haud ita multo antè ad vicum peruenerant, cum turbulenti homines superuenire eo consilio, vt vicanorum pacem infestarent, & vico toti magnum inferrent detrimentum: sed Iosephi præsentiam reueriti, maleficio abstinuerũt. Sic perpetua cum Deo coniunctio hominem nõquam à suæ stationis custodia abducebat.

*Occurrit in-
iuriis quo-
rundam au-
daciũ.*

ERAT in vico alio eiusdem Præfecturæ homo patrata cædis reus: sed, seu, quòd crimen latere posse existimaret, seu quo alio errore ductus, plus nimio fortasse sibi confidens, securus in eo vico, suis intentus rebus cum sua familia versabatur. Erat in vico alio non longè

unde

inde Iosephus, cognito diuinitus miseri hominis periculo, de media nocte misit, qui eius vxori nuntiaret, coningem vt moneret, in turum se reciperet; ipsa se ad oppidum Spiritum sanctum transferret; futurum enim, vt apparitor cum licitoribus ad maritum vincendum eò veniat. Patere monito: vir se periculo subduxit; ac, ne frustra monitos se esse intelligerent, mulier, dum ad oppidum se refert, obuiam habuit manum licitorum; qui ad rem perficiendam incassum properabant. Multa alia consilijs ad aliorum vilitatem longè potius vera prædixit.

EIVSDEM Præfecturæ colonus Emmanuel Guayanus iter in Lusitaniam susceperat, annisque aliquot varia fortuna iactatus, longè à domo peregrinabatur, vt de eo certus nūcius, nullus perferretur. Mōta ea de re vxori sua mater suasisit, vt P. Iosephum adiret; ei que peccata sua confiteretur, diligenterque illius verba obseruaret. Adit, confessionem obit; secundum confessionem querit ex ipsa Iosephus, ecquid de viro suo cognouisset? Tristis illa certi se habere nihil respondit: rumorem tamen esse, captum à piratis Gallis intemisse. Tum Iosephus metum ponere iussit: ipsum enim viuere; sed aduersa multa pertulisse, adductum à Gallis ad Rupellam, inde elapsum gratiter apud fratrem ægrotasse; & iam reditum parare; non tamen rectè domum suam veniurū; sed oras ad alias prius iactatū iri, qui

Prædictiones
varias re-
vum abser-
pium.

quam aduerso casu spoliabitur, non tamen inanis dimitteretur, vt non aliquid reliquum ipsi fiat ad reditū. Hęc omnia, vt Iosephus prædixerat, euenisse ipsa mulier suo testimonio iurata confirmavit. Adiecit præterea, alio tempore eundem virum suum iter in Angolam fecisse, atque in reditu, cum Illæorum portum peteret, vi tempestatis abreptum, vagumque diu desideratum esse; rumoremque manasse à Barbaris in escam interfectum; Iosephum tamen sua oratione sollicitam, moerentemque; alieuasit, asseruisseque ipsum adhuc viuere; dięque Calendarum Ianuariarum post meridiem domum suam reducem intraturum; neque ab ipso die, neque ab ipsa hora prædictionem aberrasse.

EIVSDEM Præfecturæ Antonius Georgius in expeditionem aduersus Guaitacas, duce Michaële Azebedio profectus erat, nec multis diebus de tota profectioe perferrebat quidquam: & vt quàm incertæ alex bellū cum ea gente; quantęque solitudinis, aut timoris causa fuerit, intelligatur, exponā breui, quod genus hominum, quæ regionis, belliq; natura sit. Sunt Guaitacas inter Caput frigidum, & coloniam Spiritus sancti, homines non syluestres, sed palustres, omni tamen belluarum syluestrium genere propè dicam asperiores; crocodilis, aut lutris, quàm hominibus similiores esse dixeris, in queis, præter corporis truncum, linguæ qualem qualem vsum,

Guaitacas
sies quæ geni-
sit.

vsu, & barbaram feritatem humani nihil agnoscas: non enim, vt Tapuya reliqui sylvas, montesque incolunt, sed vlginosis in locis suaruguria ex paleis malè componunt. Regio palustris non plus quàm in viginti leucas sese aperit: duobus fluminibus clauduntur, pertinentque ad maris sinum, quem accolunt, vario aquarum concursu nauigantibus infestum; vt multa in eo nauigia perierint. In hoc tãtulo terræ spatio duæ inter se infensissimæ gentes habitant, seseque inuicem vorant, prout alterutri plus viribus possunt. Hi cum nullo mortalium, ne è Brasilorum quidem genere societatem habent, nullius commercio, consortiõve vtuntur; non aliarum gentium pati quenquam ad se penetrare; non ipsis suis finibus, quanuis angustissimis excedere; non mediterranea pertetare: quidquid viuès aduersa nauigatione, aut alio sinistro casu ad eos appellit, aut errore viæ intra illorum fines incurrit, siue humana, siue belluina sint corpora, tãquam altitia vorant omnia, serunt tamè circa litora legumina, & mandioca non nihil. Ac si quando à Lusitanis bello petuntur, duæ inimicissimæ gentes ita iunctis viribus conspirat, vt ex infestis inimicis parum firma repètè iungatur amicitia. Et cum ad arma veniendum est, tum verò paludibus, palustribusque locis, tãquam amphibia animalia se continent, vt neque pedestribus copiis, neque equestribus ad eos sit accessus. Nauigationem prorsus ignorant

rant: mari non nisi nantes vtuntur, qua in exercitatione tantum valent, vt tuberones (ingentium piscium nomen id est) nando assequantur, & capiant, infixisque in eorum oculos acuminatis rudiculis, eorum dorso insiliant; & iumentorum instar circumagendo per vndas, minores pisces in escam venentur. Erat Principum prouinciæ his proximis annis consilium omni conatu adhibito hanc strumam Impetij, & insanabilem humanæ speciei noxam prorsus excindere, hoc enim carcinomate exsecto, expeditum terrestre iter à Ianuariensi ora ad Bahyam vsque; & nauigationes legentes litora opportuniores, tutioresque reddentur. Et quamuis sapius res tentata sit, nunquam tamen serio, nec iusto bello susceptam haud mirum est confici non potuisse.

IN vnam ex iis expeditionibus, cum superioribus annis bello id genus hominum tentaretur, profecto, vti dicere institueram, Antonio Georgio, eius vxor euentorum pauida suspensio angebatur animo; eam Iosephus inuisit, iussitque sollicitudinem ponere: breui enim inde nuncios venturos; & Antonium quidem ipsius coniugem leui, nec periculoso sagittæ vulnere in sinistro latere percussum, quod tamen extima tantum affecerit, intus nõ penetrarit, iam à castris curationis causâ recessisse, octiduoq; ad Villã veterè perueniturum; illõq; ipso die coiux eò profecta viru suu recepit.

PARI consolatione Vincentianæ fœminæ mœrorem leuare minimè potuit: querebatur hæc cum Iosepho, quo tempore S. Vincentij morabatur, virum suum in fines hostium plus cœtum leucas profectum, neque ex eo tẽpore, cum iam dudum abiisset, de ipso quidquã inaudisset, magno cum suo, fœminæque mœrore Iosephus respondit, an nondum ipsum obiisse cognouisti? Id postmodum ita esse cognitum est.

*Pluuiam in
longa siccitate
prædicat*

NON omittam quod eodẽ contigit in oppido Spiritu sancto, Iosepho ibi commorante. Æstate tota ab ineunte Quadragesima ad vsque finem mensis Augusti in ea Præfectura nunquam pluerat. Suasit Iosephus, vt eius rei causã per oppidum supplicatio institueretur: & ad rem ornandam nouum vexillum, quod colonus Vincentianus ad oppidum S. Vincentium deferebat in vsum Sodalitatis Misericordiae, quæ est in illo oppido, commodarõ acceperant. Quod ille ipse, penes quẽ eius cura erat, in tam diuturna siccitate, tamque firma, vt rebãtur, serenitate, nihil suspiciãs adhuc incõmodi, libens cõmodauit. Id cum vidisset expansum Iosephus, quasi subridens prædixit: vj quam bellè habitũ referetur: Erat dies ante 5. Kal. Septembres, S. Augustino dicatus, serenitas tanta, quantam sex mensium spatium à pluuiã inaniũ facere poruerat, nulla nubium suspicione. Traducebatur supplicatio à tẽplo nostræ domus per oppidi plateas ad Ecclesiã matricẽ, indeq; eodẽ reditura erat. Quo cum venissent,

venissent, cõtracta subito nubes imbrẽ leniter primò, mox tanta copia effudẽre, vt via aquarum torrentibus exundantes reditũ ad nostrã ædem impederint. Ita & diu arens tempestas emollita, & terra oprato imbre lætæ, hominibus ad diuinã laudandã Bonitatem hortamẽto fuẽre. Tũ, quod in præfens populus adnotauit, ex Iosephi prædicatione vexillum imbre madefactum relatum est.

ITER pedibus faciebat aliquãdo cum Iosepho, aliisque comitibus Antonius Loufada colonus Ianuariensis, cum confecto dici vnus itinere senit sibi cultellum excidisse, quẽ ipse ob pretium magni faciebat. Dãni iactura permotus statuit illius perquirendi causã totum iter denuò remetiri. Id cum sensisset Iosephus, ne locum ipsum, vt fieri poterat, imprudens præteriret, & repetiti itineris spe frustraretur, quã longẽ, & qua parte itineris eum inueniret, illi indicauit. Rediit, locõq; à Iosepho descripto inuenit. Id ipse Loufada, cum S. Sebastianum redisset, cum admiratione narrauit: virum esse sanctum, hæc quẽ illi à Deo indicari non enim qui toto itinere agmini longẽ antecessisset, humana vi, quid homini extremi agminis contigisset, scire potuisse.

*Alia prædicatione
sicut absens.*

Hoc, aliõve tẽpore matrona grauis, & honesta in oppido Sanctis nauiganti Iosepho S. Sebastianũ quatuor coronatis pyrides, quas ad filiũ deferret, in eius ciuitatis Collegio degenti dabat. Est coronatis, seu cydonitis ex malis cotoneis, saccaro decoctis bellariorum genus

secundis mensis grati admodum vsus. Excusabat Iosephus posse illam superuacuo officio superfedere; postero enim die filium ipsam apud se habituram. Rata illa sibi verba dari, contendit eo magis a Iosepho illa vt deferret: acquieuit Iosephus. Emmanuel, inquit, Oliueria (is erat eius filius) nostrū viaticū augebit. Filius postredie ad matris congressum venit, matris munusculū in Iosephi, comitūmque vsū concessit, ne que hīc legi repetundarum locus fuit. Hęc etiā ante quā domui S. Spiritus Iosephus præflet, videtur cōgisse, ob similitudinē visū est cū reb. huius tēporis cōiūgere.

Predictiones
alia.

ADAM & alias quasi syntagmate quodā eius prædictiones, quas ad sua tēpora reuocādi cura superfedendū esse duxi. Eodē in oppido Sanctis Emmanuel Oliueria Gagiū filiam graui morbo oppressā vnā cū vxore deploranteam Iosephus inuisit, atque vtrūque parentem lugere prohibuit; quod illa ægritudine puella monitura nō esset; sed ad nuptias suo tempore peruentura: ipsi tamen se parētes pararent; vtrumque enim eorum filia finis prauenturum; & patre quidem non diutiū anno victurum: ægrote verō puella vini haustum dari, & venam ad sanguinis emissionem aperiri præcepit; seu quod ita expediret, seu quod iis remediis dietis causā adhibitis, valerudinis beneficio; quod ipse fortasse suis precibus impetrarat, velamentum querebat; vt existimaretur pullā iis artīs adiumentis, non precibus meliūs habere cōpisse. Quod ipsū

ipsū alias fecisse in ægrotis aliis iam depositis cognoscemus. Iis tamen remediis puella ita respirauit, vt tandem Dei beneficio peritus conualuerit; illaq; omnia, quæ Iosephus prædixerat, postea euenēre. Porro puellæ ægrotantis mater Philippa de Mota multis annis antē alteram Iosephi prædictionem veram fuisse experta erat. Degebat ipsa in parentum domo adhuc virgo, & iam de ipsa in matrimonium cum viro honorato iungenda parentes egerant, erantq; transacta omnia, cū antequam sponsalia fierent, quo casu ignoratur, conuenta omnia magno vtriusque parentis marore rescissa sunt. Accessit ad eos solandos Iosephus: nil esse, cur id agere ferrent; non enim ipsorum filiam eius futuram fuisse, cui illam tradere cogitarent; sed illius virum Olyssipone venturum; qui indumenti, quod circa se habebit, liber dominus sit, illo ænigmatē non obscure innuens, Olyssiponensem, quem ille promitteret, in suis numis esse; alterum vero in ære alieno. Atque ea fortasse eius dissidij causa fuit, quod cū credituribus ille soluendo non esset, bonis suis exturbatus sit. Prolem verō tantam, tamque copiosam ex Olyssiponensi susceptram, vt lintea indusia quod cuiusque filiorum esset ab ipsa parente non dignoscerentur.

MAGDALENAM Aluaram in Spiritus sancti colonia graui morbo afflictā, a parētibus apud

quos debebat adhuc, propè deploratam, prædixit ex eo morbo reualituram. Reualuit, & cum hæc in Brasilia scribebantur, viuebat adhuc; & post Iosephi mortem per id tempus vidua hæc Societatis Patribus narrauit.

ARIE Fernando colono Ianuariensi, Iosephi familiari, cuius supra mentio facta est, superioribus bellis scelopeti globus in tibia hæserat; ei Iosephus prædixit, in æstuariis circa fauces Ianuariensis sinus globum elapsurum. Cum aliquot post annis canoa circa eum locum nihil minus cogitans animi causâ vagaretur, decumanus à mari impetu coortus canoâ magna vi in æstuarium impedit, eâque concussione commoto crure globum, aperta sibi via sensit excelsum. Quo euctu non magis suum commodo, quâ, quod amici sui prædictio vera fuerit, lætatus est.

CIRCA oppidum Spiritum sanctum propugnaculum extruebatur: forte illâc transit Iosephus, colonos, qui in opere versabantur, hortatus est, ut operis labore forti animo ferrent; breui enim Anglos illuc appuluros. Superuenire non multo interiecto tempore Angli, cum minime expectaretur, egressique in terram dani non nihil agris intulerunt; concursu tamen colonorum, indigenarumque ex vicinis villis, & oppidanorum eruptione inanes ad sua nauia reiecti sunt, cum in fuga eorum multi arma reliquissent, nonnullis etiam occisis.

IOANNES Fernandus Societatis Sacerdos in vico debebat colonia Spiritus sancti;

cum

eum totius familiae Praefes ad oppidum accesserat, tantum ut ei mandata daret, & rediret; quod eodem, aut summum die postero commode fieri poterat. Prædixit ei Iosephus non nisi post quatuor menses rediturum: quod ita contigit, cum eius mora causam, quæ subito inuenit, neque ipsi Praefidi, neque eorum alterum in mentem venire potuerit. Videtur id extremis vitæ annis, quibus, posito regedi munere, fractus arate, & laboribus exercitam tamè senectutem in ea colonia traduxit, contigisse.

PERSEQVAMVR reliqua, quæ ad eandem pertinent administrationem, diuinam in Iosepho virtutem declarantia. In vico, cui à Victoria est nomen, & est in Spiritu sancti colonia, Lusitana femina vidua Camilla Pereria tam graui dolore capitis torquebatur, ut propè de potestate mentis euiceretur: & ei iam tanquam deposita extrema parabantur. Iosephum in eo discrimine Spiritu sancto curantem accessendum, qui cum venisset, ægrotae capiti, manu imposta, prædixit eo morbo nequaquam morituram; promittitque se in diem postera, diuinam hostiam de illius incolumitate oblaturum. Postero die, peracto sacrificio, redit ad ægrotam, iubet securo esse animo, morbum quidem comitalem esse; cui malo caelum illud sit salubre: sed tamen ita eo liberandam, ut non in posterum tentetur amplius. Ut prædixit; Dei beneficio protus euenit. Sed ego nullam puto caeli salubritatem cele-

Ægroti sanantur.

Morbus comitalis.

sti gratia veriorum Iosephi precibus impetrata. Sed ille huiusmodi tegumenta curationibus aegrotorum quaerere solitus erat.

*pedibus a-
ger.*

FRANCISCUS Dominicus Ianuariensis colonus morbo occupatus ita pedum officio impediatur, vt ne vno quidem gradu sine furculis, alis sustinendo corpori subiectis promouere se posset. Inuisit aliquando Iosephum iisdem fulcris sustentatus; iubet illum Iosephus illa serperastra abiicere: excusanti se aliter ingredi non posse, tradit peregrinatum hastile, quo ipse fortasse in suis peregrinationibus, itineribusque vsus esset. Eo nixus, relictis sustentaculis, pedibus aeger melius habere cepit, donec Dei beneficio omni penitus impedimento liberatus est. Hastile tamen viatorium tanquam suae praedem valetudinis sibi retinuit. Quod etiam protulit, cum publice coram Administratore Ecclesiastico Marthæ Acofta iuratus testis accessit.

MAGENE vico Ianuariensis colonia bouem difficilem, & asperum nulla vis hominum trapeto saccharario admouere poterat: venerato Iosepho, cum Saecrdoce altero de Societate Vincentio Roterigio, excipiendis confessionibus operarum. Is, re cognita, accedit adibile, pecudemque sua signat benedictione, qua statim ita cicurem, mitemque reddidit, vt seruuulus Ethiopicus solus iuga subiceret.

DVM ibi moratur prope eadem saccharariam officinam adit hominem Balthasar Martinus Floren

Florentia colonus Ianuariensis, homo asthmaticus, multis iam annis male eo morbo affectus; quaerit opem aliquam a Iosepho. Is hominem iubet de fonte, qui trapeto proximus est, bibere, pronunciat ante in honorem vulnerum Christi Domini quinquies, *Pater noster*, & *Aue Maria*. Paruit ille, & ex eo tempore nullam passus est respirationis difficultatem.

*Homo asthma-
maticus.*

IOANNES Soarius cuius Piratininganus, cuius sepe facta mentio est, Spiritum sanctum venit, cum adhuc in ea sede Iosephus familiae praesert. Ibi tanta est dysenteria cum sanguinis profluuio corripuit, vt iam de illius vita coclamatum esset. Crebre fluxiones hominem ad egerendum perpetuo penes strato exilire ita cogebant, vt nullum ad quietem, ne modicum quidem spatium relinqueret. Accedebat & stomachi languor omne cibigenus aspernantis; ita venarum exinanitione, & insomniis vita sensim omnis exhauriebatur. Inuisit laborantem Iosephus, amicumque alloquitur: Fili, inquit, ne amplius alui causa est lecto te cicias (ea enim non est prope centies exisse aiebant) confido in Deum, te bene habiturum; manumque illi imposita, ac per totum corpus adacta diuina ope & sanguinis sterere fluxiones, & vigor stomachi, reuirit; cepitque munuscula, quae ad ipsum cum vini rubri lagenula Iosephus miserat, grato cum sensu degustare: ex eoque tempore ita cepit conualescere, vt tantum a Deo beneficium per Iosephum se accepisse fateretur.

*Sanguinis
profuuium.*

Puero mutō
loquendi fa-
cultas con-
fertur.

EST in eadem Præfectura vicus alius, cui à S. Iohanne nomen est. Erat in eo puer quin- quennis ita mutus, vt ne ad vnum quidem verbum linguam vnquam enodauerit, cum interim sensu aurium integer, quæ ab aliis dicerentur, optimè perciperet. Contigit vt in magna celebritate ex circumeiectis locis, & ex ipso oppido Spiritu sancto nobiles ad ludos, qui dabantur, plurimi eò confluerent. Inter cætera ludicrum quoque fuit, non rarò in eiusmodi conuentibus vsitatum. Anser viuens è transversò fane suspensus pedibus, demissò collo, medio in stadio pendebat. Certamen erat, quis ex omnibus, incitato equò, ex cursu manu caput auis apprehensum auelleret. In eo certamine orta lis est duos inter equites, vtri eorum anser esset adiudicandus, cum sibi debent contenderet vtrique. Erat tum fortè Iosephus in eodem vice; communi consilio cõ- trouersiam omnem statuunt ad eius arbitrium deferri. Ille mutum puerum ad se vocatum iubet pronuntiare, cuius anser esse debeat. Suspensi omnium animi, quò tandem id euaderet, cum res ambigua ex pueri; & muti iudicio penderet, expectabant; cum mutus puer ad Iosephi iussum, ruptis linguæ vinculis, expeditè pronunciauit, Meus est: proinde mihi dandus, quem ad matrem feram; Exhilarauit omnium animos tum pueri festiuitas, & inexpectatus exitus iudicij, tum multo magis rei nouitas, & diuinum beneficium puero colla

collatum. Ita summa omnium lætitia contro- uersia sedata, & loquendi facultate, & adiudi- cato anser auctus puer domum rediit. Neque fere quidquam iis ludis populi maiore volu- pte spectatum est. Enimterò, quod in aliis vim doloris linguæ impedimentum petru- pisse legimus, ad Iosephi vota diuinam Boni- tatem id puero præstitisse credendum est.

ET quoniam id in puero contigit; addam & alterum, quod item in puero habuit admi- rationem. Iohanni Baptista Mallo, qui in op- pido Sanctis moratur, infans erat mensis na- tus vndecim, hic graui; ignotòque morbo ita languēbat, vt biduum totum ne lac quidem suxerit: opem petiit à Iosephi precibus parens. Is vetat hominem esse sollicitum; puerum beatæ Virginis à Conceptione; cuius tem- plum Itanniæ colebatur, iubet commenda- ri, ab ipsa haud dubiè salutem siliū conse- quaturum. Quod ille cum fecisset; illo ipso die infans mammis os admouit, breuiq; post- ea conualuit. Quod idem à purissima Dei Ma- tre Iosephi precibus impetratum infans pa- ter agnouit.

MANARAT de Iosepho in vulgus fama, *Aus illi
obediunt.* ipsum solitum, cum iter faceret, porrecto brachio auiculas accersere, iuberèque sibi di- gito insistere, ac Deum laudare, auetque illi obtemperare solitas, & cum diu cecidissent, quasi ipsarum penso persoluto, eas verbis il- lis dimittere. Quando sat Deum laudasti, abi- cum

*Infans ag-
tus sanatur.*